

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2023/9-10 szám

Tartalom

Villám

- [A szabadság](#)

Emlékezet

- [Dull Ernő: Buda születése](#)
- [Dull Ernő: Buda szabadságharca](#)
- [Szende Pál: Werbőczy I. rész](#)
- [Bakó Endre: Írói exodus 1919 után](#)
- [Karinthy Frigyes: Fordított világ](#)
- [Nándi Mihály: Háború vagy béke](#)
- [Ballai László: Másfélmillió magyar miniszterelnöke](#)

Déliab

- [Jahoda Sándor: Katasztrofális túrizmus](#)
- [Jahoda Sándor: Bangkok városa](#)
- [Jahoda Sándor: Talkshow](#)
- [Ady Endre: Új várak épültek](#)
- [Köves István: Lódz óváros](#)
- [Köves István: Lábáztató özvegyasszonyként](#)
- [Köves István: Harangozó szívvel](#)
- [Szepes Erika: Vízszintes](#)
- [Halász Gábor: Magyar álmódok](#)
- [Stancsics Erzsébet: Egy tudós mindig utazik](#)
- [Ádám Tamás: A bika vére](#)
- [Ádám Tamás: Muskotály](#)
- [Ballai László: A harmadik](#)

Húrok

- [Babits Mihály: Fortissimo](#)

Villám

A szabadság

talán

csak

ennyi –

te lépsz a gázra

és

te lépsz a fékre

Jahoda Sándor

Emlékezet

Dull Ernő: Buda születése

Most ünnepeljük Buda, Óbuda és Pest egyesülésének százötvenedik évfordulóját. De hogyan festett a középkorban mai fővárosunk?

Pest város őslakói a mai belváros Duna-partján állt római kori castrum maradványaiba fészkeltek be magukat. A település magvát alkotó római táborhely körül magyarok és volgai bolgárok teremtettek pezsgő életet. Az igen jelentős kereskedelemmel rendelkező, művelt és gazdag bolgárokat, akiket izmaelitáknak vagy böszörményeknek neveztek, II. Endre király korában – az idegenek ellen gerjesztett rendi mozgalom eredményeképpen – az Aranybullába

foglalt rendelkezések kényszerítették arra, hogy elvándoroljanak. Helyükbe a XIII. század harmincas éveiben bajor és szász földről beáramló németek jöttek.

A magyarok a hajdani Aquincum köveiből építették fel Óbudát, amelyet ekkor Budának neveztek. A mai Kálvin utcai református templom alatt feltárt óbudai királyi kastély XIII. századi alapjai is római kori falmaradványokon nyugszanak. A római várak, erődök, villák, kőházak és vízvezetékek maradványai mellett fontos építészeti örökséget képezett Pannónia pompás útrendszere. E kövesút-hálózat jórészt máig meghatározza főbb dunántúli útjaink nyomvonalát, így az 1-es útét, amely a Budát Visegrádon át Esztergommal összekötve Bécsig halad. A már létező szárazföldi közlekedési kapcsolat jelentősége a Székesfehérvárnál és Esztergomnál kedvezőbb fekvésű új főváros létrejöttében is szerepet játszott. IV. Béla király budai helyválasztása átgondoltnak tűnt.

Ha a középkori Buda és Pest környékén sétát teszünk, és a jobb parton haladunk északtól délnek, mindenekeelőtt Megyerre érkezünk. Megyer ősi történelmünkről beszélő helynév, ugyanúgy, mint a feljebb s nyugatabbra honfoglaló törzsek, nemzetségek nevét őrző Kalász, Nyék, Keszi, Jenő, Örs. S a bal parton ismét Keszi, Jenő, Kartal. Ez is mutatja azt az általános tendenciát, hogy az államalapítást követően nemzetségeink országszerte szétszóródtak.

A jobb parti Megyer magyar jobbágyfalu, lakói gabona, hüvelyesek és széna termesztésével foglalkoznak. A települést észak felé Kalász, északnyugat felé az óbudai káptalanhoz tartozó Üröm, ettől délebbre a hajdani Óbudaörs veszi körül. Itt már mind gyakoribb a szőlő, csakúgy, mint Solymáron (amelyet utóbb, 1531-ben János király csatol a földben szegény Buda város területéhez).

A Hármashatár-hegy északnyugati oldalán a budai térség legmagasabban fekvő települése Gercse, nemesi falu. Román kori egyhajós temploma máig áll. Szomszédja, Hidegkút a XIV. századtól királyi trombitások nemesi birtoka. A Hármashatár-hegy keleti lejtőjén áll az Árpád fejedelem temetkezési helyeként elhíresült Fehéregyháza, búcsújáró hely.

Az óbudai hegyek egyikeként említik a Kartal-Kurszán nemzetség emlékét őrző Uzaháza hegyét. Óbudán még a XIV. században is ismert, használt helynév a Kurszánvára. Árpád vezértársának, Kurszánnak vára egyes kutatóink szerint nem volt más, mint a római tábor amfiteátruma. (Ennek az elméletnek az mond ellen, hogy a Nagyszombat utcai amfiteátrum feltárásakor semmilyen Kurszán korára vagy a román korra utaló leletanyag nem került elő.)

A Budát nyugat felől övező, királyi kápolnákkal büszkélkedő települések már a tatárjárás előtt is álltak, így Al- és Felkeszi, a mai Budakeszi táján, Csík, a budaörsi határban, a korai bencés kolostoráról nevezetes Kána, a régi balatoni műút kőérbereki patkója felett, Örs, azaz a mai Budaörs, délebbre pedig Diósd. Lakóik javarészt szőlőművesek.

A Sashegytől északnyugatra – a Törökbálinti út mentén – alakult ki a szőlőtermelő Sasad falu. A Háros-sziget dunai oldalán a XIII. században alapított Szent Leusták premontrei kolostor nyújt menedéket a hitben elmélyedni kívánóknak. Hozzá tartozik a jobb parton Csut jobbágyfalu. A budai völgyek közül a Hárs-hegy és a János-hegy közötti hágón áll Budaszentlőrinc, a magyar alapítású pálos rend 1304 körül megépített kolostora, Gercse mellett a budai határ legmagasabban fekvő települése. Gyalogszerrel is közel hozzá a Nándor vagy Román nevű falucska, ott román kori egyhajós templomocskában folyik az Úr szolgálata.

Budaszentlőrinctől délkeletre áll Nyék jobbágyfalu. Román kori temploma közelében még

Zsigmond király idején királyi vadászlatot emeltek, amelyet Mátyás és II. Ulászló bővített ki.

A pesti oldal nádasai, mocsarai között ritkább a települések láncolata. A Rákos-pataktól északra a bal parti Megyer fekszik, ettől keletre Palota, délre Szentlászló, utóbbi templomos hely, az óbudai káptalan jobbágyai lakják. A káptalané volt Szentlászló falu halastava is. Délebbre a révhelyre, Jenőre jutunk. Határában szántók, kaszálók. A kettő között fekszik a híres Vizafogó. Itt található Mindszent vagy Új-Jenő. Jenő és Új-Jenő egyaránt a szigeti domonkos apácák mérhetetlen birtokállományához tartozik. Jenő keleti határánál régi pogánysírokat emlegetnek.

Jenőtől délebbre áll Bécsvára, még lejjebb Újbécs, az már egészen a Pest városát övező nagy árokig terjed. Ezért tréfálkoznak a pestiek, hogy Pestről Bécsbe úgy viszik a forró levest, hogy az útközben ki sem hűl. (A Kossuth Lajos tér táján másról viccelődnek mainapság, hogy a tükörben arcát nézegető miniszterelnök aszongya: „homlokom apámé, az orrom anyámé, az állam én vagyok.”) Szenterzsébet falva vagy Szentfalva területe a középkorban beolvadt a sokáig Buda várához tartozó Pest város testébe még 1244-ben csatolta hozzá IV. Béla király Kőér földet is.

Amikor az 1240-50-es években a budai Várat, mint az ország új fővárosát megalapították, Pest városa, az összes hozzá tartozó földterülettel – így Kispesttel, Kőérrel együtt – Buda külvárosává alakult. Ez az állapot Zsigmond koráig maradt fenn. Pest önállóvá válásakor viszont Buda területe összezsugorodott. A jó ideig kettős fővárosnak, Budának s az egy ideig hozzá tartozó Pestnek szembetűnő területhiányán a budai és pesti polgárok is igyekeztek segíteni, s a középkor századaiban mind több és több környékbeli földet szereztek meg.

Külön egyházi városkaként működött a Nyulak szigete. Már a tatárjárás előtt itt állt a premonstreiek Szent Mihály kolostora, és ide telepítette IV. Béla a ferences barátokat, valamint a domonkos rendi apácákat is az 1250-es években.

A dominikánusoknak, az „Úr kutyáinak” későbbi magyarországi karrierje éppen Margit királylány elmaradt házassága következtében akadt meg. II. Ottokár cseh király morvamezei győzelme után dinasztikus kapcsolattal kívánt szövetségre lépni IV. Bélával, és a domonkos kolostorban élő Margitot szemelte ki feleségül. A király igyekezett is lányát rábeszélni a frigyre, gyermeki engedelmségét kérve, húzódozását látva pedig kilátásba helyezte a pápa felmentését. Eközben Margit gyóntatója, Marcellus atya a rend provinciálisához fordult a leányzó beszenteléséért, mert az, a nagyobb papi rendekkel egyenértékű lévén, olyan akadályt képezett a házasság előtt, amely alól maga az egyházfő sem adhatott mentesítést. A királyi család politikai akaratával való szembefordulás végül a ferenceseknek kedvezett, az uralkodói kegy a domonkosokról rájuk háramolván, gyors terjeszkedésnek indulhattak az országban.

A Nyulak szigete északi végén a XIII. század második felében Lodomér esztergomi érsek építette fel kastélyát és tornyát; ezt utóbb a Tengerdi család tagjai, tőlük a domonkos apácák szereztek meg. A Nyulak szigetének déli szigetcsúcsán, Jenő és Felhévíz magasságában a XIII. század derekán a felhévízi templomos lovagok emeltek várat. A domonkos apácák rendháza mellé egy királyi házat is emeltek, hogy mind sűrűbben tartózkodhassanak az életét Istennek szentelt lányuk közelében IV. Béla és felesége Mária. Később a sziget csendjébe gyakran belefeledkezett az öregedő I. Lajos király is.

A pesti és a budai határ jobbágysága magyar nemzetiségű volt, amint arról a budai, óbudai, pesti dűlők, falvak és patakok 1505. évi budai bordézsmá jegyzékben feltüntetett neve is tanúskodik:

Rózsamál, Kisaranygomb, Macskalik, Bordélymál, Tükörmál, Káplánkő, Sármelléke, Csíkosztó, Kerekpalást, Demjénmál, Mézesmál, Bársonymál, Hengerítő, Aranypohár, Agyagverem, Istenkútja, Istenkertje, Akasztóhegy, Kányakapu, Gombamál, Eperjes, Hollómál, Nádaskút, Kisköves, Nagyköves, Mázsás, Fejérföld, Budapokla.

Dull Ernő: Buda szabadságharca

Budának azért kellett harcba bocsátkoznia a szabadságáért, mert uralkodóink és az őket körülvevő feudális oligarchák nem egészen értették a város mibenlétét. IV. Béla király (1235–1270) a Nyulak-szigeti domonkos apácáknak adományozta a Nagyboldogasszony-templom kegyúri jogát, Budavár piac- és vásárvámját, valamint a környék földbirtokainak zömét. Az új fővárosba hajón és szekéren igyekvő távolsági kereskedőket Esztergomnál, illetve a bécsi országúton az esztergomi káptalan vámosai tartóztatták fel. A dunai halászat és vízimalmok az óbudai káptalan kiváltságát jelentették. Ráadásul az oklevélbe foglalt szabadságjogok dacára Buda városát a polgárság választotta bírák helyett királyi várkapitányok kormányozták.

A nyílt küzdelemre Kun László (1272–1290) trónra lépését követően került sor. Csakhogy mind a város, mind az egyházi intézmények felhasználták a királyi hatalom gyengeségét arra, hogy saját jogaikat megerősítsék. 1279-ben az uralkodó Budáról a budai rektorral s a budai polgárokkal rekeszteti ki a Budán, a király és a polgárok kárára zsinatoló főpapságot. Esztergomból áttelepítette a pénzverőt, amelynek igazgatásában a budai polgárok szakértelmére számított. Később a pénzverő ispánok hosszú sora került ki Buda patríciusai közül. 1285-ben Buda újra elnyerte szabad vásártartási jogát és országos vámmentességét, valamint szabad plébánosválasztási, kegyúri jogát is.

A törvény erejének azonban nem ritkán a káptalani és a zárdái vámszedők Dunába mártogatásával, a budai vásárokon való meglazsnakolásával kellett nyomatékot adni, amint azt 1292-ben egy Pozsony nevezetű óbudai kanonok fel is panaszolta az esztergomi egyházi gyűlésen: a budaiak úgy bánnak az óbudai káptalannal, „mint farkas a báránnyal”. Felpanaszolja azt is, hogy a budavári királyi rektor s a magisztrátus tagjai ölbe tett kézzel szemlélik az effajta eseményt. 1295-ben, a budai országos vásárkor a budaiak a szigeti apácák vámszedőit tángálták és hajdászták el. A domonkos nővérek ötven márka súlyú ezüstre becsülték a kárukat. (Nagy pénz ez akkoriban, ha meggondoljuk, hogy pár esztendővel előbb Komárom várát s a Csallóköznek ahhoz tartozó húsz faluját, egy tatai malommal egyetemben, nyolcszáz márka ezüstre taksálták; ennyiért vásárolta meg a komáromi uradalmat 1265-ben Walter ispán, Buda rektora.)

1289-ben Lodomér esztergomi érsek egyházi átokkal sújotta Walter ispán budavári rektort és a város polgárságát, mert azok regensburgi, bécsi s más külföldi kereskedőket a szerinte őt megillető vám fizetése nélkül bocsátottak be Budára. Az óbudai káptalan is zászlót bontott, s már nem csupán a böjti eledelnek, a halételnek megszerzésében gátolta Pest és Buda polgárait, hanem

kenyerének s borának előteremtésében is. 1292-ben panaszkolt a káptalan: a pestiek s a budaiak a Dunán gabonaőrllő malmokat állítottak fel, amiért nem fizetnek; malmaik kelepelése pedig megzavarja a folyam halait. A Buda ellen viselt egyházi háborúság fegyverviselőihez – az esztergomi érsekhez, az óbudai préposthoz, a szigeti apácák monostorához – negyedikként a veszprémi püspök is csatlakozott. Amidőn az Árpád-ház kihalt a magyar trónra két igénylő jelentkezett, anyai ágon IV. Béla ivadékai, a cseh Vencel és az Anjou Károly Róbert. Buda város polgársága ekkoriban már hatodszor állott egyházi átok alatt, és miután a két jelölt közül Károly Róbertet főképpen VIII. Bonifác pápa, a magyar klérus egy része s a Délvidék oligarchiája támogatta, a III. András király körül csoportosult bárókhoz és az oligarchia elleni harcban megizmosodott serviensekhez csatlakoztak, akik Vencelt kívánták a magyar trónra ültetni (akit csak Lászlónak hívtak).

Gergely esztergomi érsek már III. Endre király idejében támogatta Károlyt Róbertet, a pápai állam nápolyi hűbéresét. Mivel azonban a korona Vencel párthíveinek kezén volt, Gergely érsek Károlyt Esztergomban csak egy kegyszoborról leemelt koronával koronázhatta meg. E koronázási merény után Vencel csapatai megrohanták Esztergomot, és Károly Róbertet visszaszorították a Délvidékre. Ő azonban 1302 őszén az érsek, valamint a pécsi, zágrábi és a boszniai püspök bandériumával Buda falai alatt termett. A város nem a kardokat, hanem metszőkéseket éleztette a közelgő szüret előtt. A budai Várban tartózkodó ifjú király s a fiatal főváros oltalmára siető Vencel-párti főemberek csapatai, Buda fegyveres polgáraival együtt, kemény harcok árán űzik el Károly csapatait Buda várának falai alól. A küzdelem során a budaiaknak jóformán tétlen kellett elnézniük a védtelen alsó városok felperzselését, s azt, hogy Károly Róbert lovassága letiporja telt fűrtöktől roskadozó szőleiket. A megghiúsult ostrom után VIII. Bonifác pápa Rómába idézte II. Vencel cseh és lengyel királyt, valamint fiát, az ifjú Vencelt. Mivel pedig távol maradnak, őket csakúgy, mint Buda polgárait is, egyházi átokkal sújtotta, amelynek azonban nem sok foganatja lett.

„Ebben az időben Miklós fráter bíboros, ostiai püspök az apostoli szék követeként Magyarországra jött – számol be az eseményekről a *Képes Krónika*. – Néhány napig Budán székelt, majd látva, hogy semmire sem mehet, visszatért a római udvarba. Itt őt választották meg s kenték fel pápává, Benedek néven. Amikor eltávozott, valami okból egyházi átok alá helyezte Buda városát. A szerzetesek és plébánosok persze szigorúan tiszteletben tartották a kiátkozást. Erre hitszegő papok keltek fel, a népnek istentiszteletet tartották, s az általános tilalom alá helyezetteknek kiszolgáltatták az egyházi szentségeket. De a rosszra még veszedelmesebb rosszat halmoztak: összehívták a népet, s égő gyertyák mellett, nagy hangerővel kihírdették, hogy Krisztus helytartóját egyházi átok alá vetik. Ez történt Buda városában Petermann bíró idejében, akit is Vencel király emelt bírói székbe, a fogságba vetett László bíró helyett.”

VIII. Bonifác, az Anjouk nagy támasza, a pápaság világoralmának konok hirdetője, aki előszeretettel Isten vikáriusaként aposztrofálta magát (Dante pásztorrá lett farkasként, farizeusok fejedelmeként.) az európai fejedelmeknek mind keményebb ellenállásába ütközött. Az angol és skóciai ügyekbe avatkozását I. Edward király gátolta meg. II. Vencel cseh és lengyel király akarásával szembeszegülve igyekezett megszerezni a lengyel és a magyar koronát kisfia számára. A magyarok a szabad királyválasztás kérdésében szintén mereven szembeszálltak Róma püspökének akarásával. Az ugyancsak egyházi átokkal sújtott IV. (Szép) Fülöp francia király fegyvert is ragadott ellene. Szép Fülöp megnyírbálta a püspökök bírói jogkörét, megtiltotta a francia pénz

külföldre vitelét, vagyis meggátolta a francia egyházakra rótt vatikáni taksa kiáramlását. Utóbb kiátkoztatta a pápát, majd hadsereget gyűjtve 1303-ban Itáliába tört, Anagniban foglyul ejtette VIII. Bonifácot, és a szeme láttára koncoltatta fel Gergely esztergomi érseket.

A gyermek Vencel királyt 1304-ben – a magyarországi események elmérgesedésének láttán – atyja hazamenekítette Prágába. Vencel ekkor magával vitte a magyar koronaékszereket, s a budai polgárság néhány Anjou- párti főemberét – így Werner fia, László ispánt is – túszként. Két évre rá az ifjú Vencel-László – s vele a Premysl-család fiága – Prágában sírba szállt. Az Anjou-ellenes magyar liga – vele a főváros polgárainak többsége is – az ugyancsak leányági Árpád-házi ivadék Ottó bajor herceg trónra emelésével próbálkozott. 1307-re azonban elfogytak a trónkövetelők; Károly Róbert maga maradt a porondon. Ekkor már mind szilárdabb gazdasági és katonai erőre támaszkodott, s fokozatosan megnyerte a korábban Anjou-ellenes magyar oligarchák jó részét is. 1307-ben az Udvardon – Komárom megyében – összehívott zsinat az ő végleges trónra juttatását tűzi ki céljául. A zsinat Budát eretnek városnak nyilvánította. Felszabadított mindenkit bűn vádja alól, aki a budai polgárokat és papokat kifosztotta, elfogta, vagy megölte. Ez a Buda elleni keresztes hadjárat kihirdetését jelentette.

Az udvardi zsinat idejére készen állt már Károly Róbert király haditerve is Buda elfoglalására, amelynek két kovácsa a csehországi fogságából megszabadult Werner fia, László budai főúr és Vencel átpártolt híve, Csák nembeli János volt. 1307. június 1. Buda város gyásznapja lett.

„Miután az események során Werner fia, László harmadik esztendőre kiszabadult Vencel király fogságából, Csák fia, Jánossal az éjszaka csendjében bement Budára a Szűz Szent Petronella napját követő csütörtökön, a zsidók zsinagógája mellett való kapun – írja a *Képes Krónika*. – Hirtelen megtámadta s megölte azokat a budai polgárokat, akik ellenségei és árulói voltak. Petermann városbíró mezíttelenül szaladt el; így is alig menekült. A polgárok közül kettőt, Márkus Hermannt és Márton mestert, a tizenkét polgár közül valókat (a magisztrátus tagjait) ló farkára kötve kegyetlenül végighurcoltatta a város terein és utcáin, és csontjaikat tűzbe vettette; jószágaikat elkobozta és birtokába vette. Továbbá ama hitszegő papokat – kezüket-lábukat bilincsbe verve – elküldte Tamás esztergomi érseknek. Az érsek börtönbe vettette őket; ott lehelték ki nyomorult lelküket.”

A polgárság jogsérelmeit Károly Róbert (1308–1342) nem sietett orvosolni. 1309. évi budai megkoronázása, az ide összehívott országgyűlés, Fra Gentile pápai legátus széles körű diplomáciai munkája azonban lassan megteremtette az áhított stabilizálódás feltételeit. Csakúgy a vasszükség. A királyi rezidenciák közül – a tatárjárás után újjáépített – Óbuda védtelenül állt. Visegrádot, Komáromot, a Felvidéket – Trencséntől Sáros váráig – 1317-ig Csák Máté tartotta kezében. Esztergom ugyancsak Mátyus vesztegzára alatt nyögött. 1311-ben a helyzet már odáig fajult, hogy Csák Máté haddal támadt Buda várára, ahol a király rezideált. Csák Máté biztosra vette, hogy a polgárok élnek a bosszú lehetőségével, s kezére adják a királyt. Károly Róbert helyzete reménytelennek tűnt. Fra Gentile szavai szerint az ifjú királyi pár úgy szorongott a Nagy Kúriában, Budán, mint „veréb a kalitkában”. Buda polgárai azonban nem adták ki az uralkodót. Hűségük árát azonban magasra taksálták. Miután Csák Máté hadai elkotródtak, Károly Róbert elismerte a város immár hetven éve jogosan követelt kiváltságait, sőt, pénzt veretett Libertas Budensium – a budaiak szabadsága – felirattal. A kereszt jegyében a főváros ellen szövetkezett esztergomi érsek, az óbudai káptalan, a szigeti apácák és a veszprémi püspök végleg visszavonulót fűjt.

Szende Pál: Werbőczy I. rész

A régi időkben, ha valamely ostromolt városban már minden védelmi szer kifogyott, s az ellenállás reménye egyre tünedezett, a szorongó nép fegyvereit eldobva a templomokba védszentjeihez menekült, hátha könyörgésükre ezek az utolsó pillanatban csodát fognak tenni, s visszaűzik a bástyafokon álló ellenséget. Az osztályuralom büszke vára Magyarországon is nehéz napoknak néz elébe. Nemcsak minden oldalról erősödik az ostromlók rohama, de belül is megindult a pusztulás, a korhadás, az összeomlás folyamata. A vár védői, minden jog és kiváltság birtokosai érzik, hogy már közel van a végveszély, s nincs más segítség, mint a védszentelekhez folyamodni. Egymásután idézik fel az osztályuralom legkiválóbb képviselőinek, a nemzeti védszenteleknek szellemét azon reményben, hátha a szellemidézés bátorságot önt az ellankadt harcosokba. Most Werbőczy Istvánon van a sor, s néhány nap múlva ünnepélyre gyűlnek össze Magyarország jogászai, hogy lerójják hódolatukat a legnagyobb magyar jogtudós és államférfiú emléke előtt. Vegyünk mi is részt a szellemidézés munkájában.

Üljünk fel Wells időgépére és repüljünk vissza a XV. század utolsó éveibe. Ezt a századot is a fő- és köznemesség örökös harcai töltötték be. A köznemesség egymagában sohasem volt elég erős, hogy a nagybirtokkal megbirkózhassék, s ezért vagy valamely külföldi uralkodóhoz, vagy egy hatalmas oligarchához szegődött, ki velők együtt harcolt a többiek ellen. A nemzeti fejedelmek Hunyadi János és Mátyás, később Zápolyai János az ország legnagyobb birtokosai voltak; ezért tudták uralmukat fenntartani, s ezért csatlakozott hozzájuk a köznemesség. A nagybirtok befolyása lényegében Mátyás alatt sem csökkent. A változás abban állott be, hogy ő a régi főnemességet birtokaitól megfosztotta, s azokat saját szegény köznemesi híveinek adományozta, számítva azok hálájára. A nagybirtok súlya tehát nem változott, csak a szereplő személyek. Azonban a bizonytalanság érzete, a kegyvesztés félelme jótékonyan hatott a nagybirtokosok törekvéseire, s ezért Mátyás uralma aránylag kedvező volt úgy a szegényebb köznemességre, mint a jobbágyságra. Óriási magánvagyonából kitűnő zsoldossereget szervezett, s erre támaszkodva, ő — az ország első oligarchája — féken tarthatta úgy a régi, mint az általa teremtett főnemességet.

A zsoldossereg fenntartása, külföldi háború, s azon törekvése, hogy Corvin János trónját biztosítsa, vagyonának tetemes részét emésztette fel, s midőn semeit lehunyta, fia már nem rendelkezett oly anyagi eszközökkel, melyek megvásárlását biztosították volna. Hogy az osztályérdek nyomása mennyire nem ismeri az adott szó szentségét és a hála érzetét, kitűnik abból, hogy fiát épen azok hagyták leghamarább cserben, kik mindent neki köszönhettek. Fenéki akarták kiélvezni azon előnyt s hatalmat, melyet vagyonuk nekik nyújthatott, s attól féltek, hogy Corvin János atyja hagyományait követve, őket ebben korlátozni fogja. Megvásárolták tehát II. Ulászlót, nemcsak mert ő volt a leggyámoltalanabb a trónkövetelők között, de főleg azért, mert számbavehető magánvagyonnal alig rendelkezett, s így fékentartásukra anyagi eszközei

hiányzottak. Hitzegésöknek igazolására pedig azt hirdették, hogy akciójuk célja nem más, mint hogy visszaállítsák a „rég Magyar szabadságot”, s rövid időn belül ezen ürügy alatt meg is semmisítették a Mátyás által teremtett, a haladás és kor igényeinek megfelelő államszervezetet.

Hatalmuk gyakorlása elől minden akadályt elhárítva, a régi és új nagybirtokosok teljes erővel zsákmányolták ki kiváltságos helyzetüket. Az ország termőföldének 50%-a 25 család kezén volt, s nem egy vármegye (Árva, Torontál, Zaránd stb.) egyetlen nagy uradalmat alkotott, melynek területén kizárólag ők gyakorolták a közigazgatást és igazságszolgáltatást.

„Azok az emberek – írja Acsády Ignác – kik hatalomra kerültek, magok is érezték hatalmuk jogosulatlan voltát, s tudták, hogy nem tarthat örökké. Felhasználták tehát a pillanatot, s mint a farkasok, a vándorsáskák estek neki a társadalomnak, faltak a rogyásig, s amit fel nem faltak, elpusztították, hogy ha már magok nem használhatják, másnak se válják javára.” Amellett örökös harcban állottak egymással, s a kölcsönös fosztogatás napirenden volt közöttük. Uralmuk kíméletlenül nehezedett a köznemesekre is. Ezek részére az érvényesülésnek csak egy módja kínálkozott: minden áron való megszerzése azon tényezőnek, mely minden jog és hatalom alapja volt — minél több földbirtoknak. Ennek megszerzésében azután a főurak példájára semmitől sem riadtak vissza. Azok, kiknek a birtokszerzés ily módon nem sikerült, vagy a züllött kormányzati és igazságszolgáltatási viszonyok kihasználására hiányzott belőlük az ügyesség, jobbágyaikon igyekeztek megvenni azt, amit tőlük a hatalmasok elvontak. Azon gondolat, hogy a jobbágyokkal szövetkezve döntsék meg az oligarchák uralmát, eszökbe nem juthatott. A nagybirtokosokkal a nemesi kiváltságok közös élvezete kapcsolta őket össze, a jobbágysággal szövetkezve ezek egy részéről lemondani, a jobbágyok terhein könnyíteni kellett volna, erről pedig hallani sem akartak.

Ebben a miliőben kezdi meg közpályáját Werbőczy István. Az elfogultság vádját kikerülendő, ezen cikkben felhasznált adatokat kizárólag Fraknói Vilmosnak Werbőczyről írt életrajzából merítettem. Fraknói adataira nyugodtan bízhatjuk magunkat. Katolikus főpap, kifogástalan hazafi, az Akadémia alelnöke és opportunistá történetíró. Nem érheti az a vád, mintha radikális törekvések érdekében meghamisítaná a történelmi adatokat, melyeket különben is mindig okmányszerűleg igazol. Azoknak ellenvetésére, kik azt hangoztatják, hogy nem lehet az elmúlt kor eseményeit a történetírás mai szempontjai szerint megítélni, később fogok megfelelni, itt csak felhívom az olvasó figyelmét, mily megdöbbenően hasonlítanak a közviszonyok Werbőczy korában és ma, midőn a nagybirtok ismét korlátlanul uralkodik.

Werbőczy egyszerű köznemesi családból származott. Atyjáról egyetlen okirat maradt fenn, mely arról tudósít, hogy szolgálival félholtra veretett egy védtelen jobbágyot. Az átöröklési elmélet hívei ezen egyetlen document human-ból bizonyára le tudják vezetni, miért lett a fiúból a jobbágyság kérlelhetetlen elnyomója, s meg tudják állapítani a biológiai rokonságot az atya ezen névtelen hőstette és a Tripartitumnak a jobbágyokra vonatkozó kegyetlen intézkedései között. Werbőczy is az érvényesülésnek azon módját választotta, minőt előzőleg a köznemességre nézve tipikusnak jeleztem: minél több földbirtoknak minden áron való megszerzését. Ezen cél elérésében hathatósan segítettek a közepesnél nagyobb szellemi képességei. Kitűnő szónok és stílusza volt, jártas a klasszikus nyelvekben, a római jogban és a hazai törvényekben. Akiben megvolt az alkalmazkodási képesség s hiányzottak az erkölcsi skrupulusok, ezen tulajdonságokat a hatalmasok szolgálatában kitűnően érvényesíthette oly korban, midőn az ország legfőbb méltóságai alig hogy a nevüket le tudták írni. A közpályán II. Ulászló alatt haladt előre, s a XV.

század utolsó éveiben a királyi kúria jegyzője, majd ítélőmestere volt, tehát magas bírói funkciót gyakorolt. Ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy egyúttal befolyásos nagybirtokosok magántitkárja legyen, s intézze azoknak peres és vagyoni ügyeit, oly ügyeket, melyeket legfelső fokon ő is volt hivatva dönteni. Ezen állapot horderejét csak az ítéheti meg, ki ismeri ezen korszak viszonyait, mikor az ország összes birtokosai folytonosan perben állottak egymással. S hogy ezen kettős minőségben nem megvetendő szolgálatokat teljesített, mutatják azon gazdag és gyakori adományok, melyeket különböző megbízóitól hivataloskodása idején kapott. A magántitkár, ki szolgálataiért állami állást kap jutalmul s mindkét minőségében tovább szerepel, nem ismeretlen a mai kor történetében sem.

A hagyomány úgy tartotta fenn Werbőczy emlékét, mint aki évtizedeken át a köznemesség vezére volt a királyság és az oligarchia ellen vívott harcaiban. S ha csak Werbőczynek országgyűlési beszédeit és az általa szerkesztett végzeményeket olvassuk el, azt kell mondanunk, ez csakugyan igaz. De az a bökkenő, hogy ezen korból nemcsak Werbőczy beszédei, hanem más okiratok is fennmaradtak, melyek egészen más világításba helyezik Werbőczy szereplését. 1500 után alig van év, hogy a királytól nagyobb mértékű birtokadományt ne nyerjen, s mindig megállapítható a kapcsolat ezen adományozás és Werbőczynek, mint a köznemesség vezérének magatartása között. Az 1498-iki dekrétum, melyet a köznemesség Werbőczy vezérlete alatt erőszakolt ki, elrendelte, hogy az országgyűlést Szent György napjára minden évben össze kell hívni. 1502-ben ez nem történt meg, de két nappal Szent György ünnepe előtt Werbőczy a királytól jelentékeny adományt kapott, s hivatalos pályáján is előlépett. Az országgyűlés elmaradása miatt senki sem szólalt fel, s Werbőczy is hallgatott három éven keresztül, mikor is a királytól mindig újabb adományokat nyert. 1505-ben ő szerkesztette a híres rákosi végzeményt, mély tiltakozott a Miksa császárral kötött örökösödési szerződés ellen, s kimondotta, hogy többé idegen uralkodó magyar királyul nem választható. A köznemesség túlradó lelkesedésében nemzeti jutalmat szavazott meg részére, de persze nem a saját zsebéből, hanem minden jobbágytelekre két dénár adót vetett ki. Keserű szatírája a sorsnak, hogy a jobbágyság verejtékkel szerzett filléreiből épen annak kényszerült jutalmat adni, aki leghalálosabb ellensége volt. Ily jutalmat Werbőczy még egy ízben kapott s akkor is a jobbágyságon vették meg.

A rákosi végzemény frázisai hatástalanul puffantak el s csak annyiban volt eredményök, hogy Werbőczy közvetlenül utána a király egyik legbizalmasabb emberétől, Szatmáry György pécsi püspöktől és királyi kancellártól nagyobb birtokadományt kapott. Ulászló ezen évben Miksa császárral újabb örökösödési szerződést kötött, mely ellen senki sem tiltakozott. Az 1507-iki országgyűlésen a köznemesség ismét kirohanást intézett a király ellen, de azért 1508-ban II. Lajost akadálytalanul megkoronázták. Werbőczy újra nem látta kárát, hogy nem okvetetlenkedett. 1513-ig egyszer sem mentette meg a hazát, s a királyi kegy minden évben terjedelmes birtokokat juttatott neki. 1513-ban kompromisszumot létesített az udvari párt és Zápolyai János között, melynek egyik pontja szerint az utóbbi lemondott arról, hogy a beteg király mellé kormányzóul válasszák meg; ezen kompromisszum 10–12 falut jövedelmezett Werbőczynek. 1516-ban Ulászló halála után Werbőczy keresztülvitte pártjánál, hogy ne kívánja Zápolya Jánosnak gyámkormányzóul választását. Ezen tettéért nemcsak a királytól, hanem az udvari párt hatalmasaitól is jelentékeny adományokat kapott, s a királyi személynöki méltóságot nyerte el.

Fraknoi életrajzának függelékében időrendi sorban összeállította Werbőczy birtokszerzéseit, s ő maga mindig megállapítja az összefüggést a kor eseményei, Werbőczy szereplése és a királyi birtokadományozások között, s kijelenti: „nagy mértékben feltűnő, hogy az ellenzéki vezérférfit

királyi adományokban sűrűen részesül; ezen királyi adományok . . . arra céloztak, hogy Werbőczy politikai tevékenységét befolyásolják.” Valóban csömör kell, hogy elfogja az elfogulatlan kutatót, midőn olvassa Werbőczynek a királyság ellen irányuló tüzes beszédeit, s azután felfedezi a levéltárban őrzött kérvényeit, melyekről Fraknói mondja: „azok közé tartozott, kik a koronára szállott birtokok adományozásáért a legsűrűbben ostromolták kérvényeikkel a királyt”. S míg országgyűlési szónoklataiban a legnyersebb kifejezéseket használta, s az 1505-iki rákosi végzeményben az idegen nemzetiségű királyokat a legnagyobb sértésekkel illette, kérvényeiben a legalázatosabb hangon szólal meg, s a Hármaskönyv elejére és végére helyezett és II. Ulászlóhoz intézett ajánlólevelekre Fraknói azt írja, hogy „a hódolat és szolgálatkészség hízelgő kontesztációi tekintetében az udvari párt legszolgaibb szellemű emberei sem mehettek volna messzebbre”.

Ha a jogtudományban nem is tekinthetjük úttörőnek, annál nagyobb újító volt a közéleti immoralitás terén. Ő fejlesztette tökélyre a „hasznos kuruckodás” fogalmát, ő volt megteremtője annak az ellenzéki típusnak, mely azért tátja ki minél nagyobbra száját, hogy annál jobban betömje a zsebeit. A politikai zsarolásnak, mely a Habsburgkorszak idején intézménnyé állandósult, ő volt az ősapja és legtökéletesebb képviselője.

De nemcsak politikai meggyőződése, pártállása volt megvásárolható, hanem bírói szava is. Mint kúriai ítélőmester, majd királyi személynök és végül nádor az ország legelső bírói méltóságait töltötte be. Bekötött szemmel tartotta az igazság mérlegét, de megérezte mindig, ha valamelyik fél aranyat dobott a mérleg serpenyőjébe. Mint magasrangú bíró folyton teljesít magánosok részére szolgálatokat oly ügyekben, melyekben ő döntött legfelső fokon. „Bonyolult peres ügyek rendezését vállalja magára megszabott jutalom fejében. Csere, kölcsön és zálogüzletekben nagy jártasságot tanúsít” – írja Fraknói. Mint bíró mindig rendelkezésre állott, midőn az udvari pártnak szívességet kellett tenni. Így pl. Bakócz Tamás primás javára döntött egy nyilvánvalóan igazságtalan és évek óta húzódó perben is. De koronáját képezte bírói működésének azon nevezetes ítélet, melyet mint nádor 1526 elején az Újlaki–Zápolyai perben hozott. Ezen pert ő az udvari párt javára és Zápolyai ellen döntötte el. Tekintettel arra, hogy Zápolyai Jánossal együtt évtizedeken át működött vállvetve politikai téren, ezen ítélete nagy feltűnést keltett, és az utókor különbözőképpen ítélte meg. Kolosváry és Ováry például a *Hármaskönyv* fordításának bevezetésében ezt mondják: „Az ítélet egymagában elégséges bizonyítékot szolgáltat a Werbőczy semmi mellétekintetet nem ismerő igazságérzetére és törvénytiszteletére, valamint arra nézve is, . . . hogy az érdekek csak azon határig képeznek egybefűző kapcsot, amíg az eszményi és magáncélok egymással összeütközésbe nem jutnak. . . őt barátainak elfordulása, amidőn a bírói széket, az igazság székét kellé ülnie, az igazság ösvényéről el nem tántoríthatá.” Ezen megható naivitással szemben néhány fenmaradt kellemetlen okirat egészen más színben tünteti fel a hírhedt ítéletet. Az Újlakiféle javakat a tulajdonos halála után Ulászló bizalmas embereinek adományozta, míg Zápolyai János azokat a maga részére követelte. így is közelfekvő dolog, hogy az udvari párt folytonos támadásainak kitett nádor felhasználta az alkalmat arra, hogy elleneit lekötelve, állását megszilárdítsa. De azonkívül a saját polgári hasznát is kivette az ügyből, mert a perlekedő felek egyike, Battyányi Ferencné, néhány héttel az ítélet előtt a vitás javakból Vázson várát 13 faluval együtt Werbőczynek adományozta. Természetesen a per a Battyányiak javára dőlt el, s még Fraknói is kénytelen elismerni, hogy: „az adomány, amit kevéssel az ítélet meghozása előtt a felek egyikétől elfogadott, a megvesztegetés intenciójától nem volt ment”.

Politikai befolyását, bírói állását, nagy jogi jártasságát arra használta fel, hogy magánosoktól

magának legkülönbözőbb előnyöket csikarjon ki. Peres felekkel folyton köt csere-, zálogés örökösödési szerződéseket, s gyakori a panasz ellene, hogy ezek kieszközlésében erőszakkal, félrevezetéssel, hamis Ígéretekkel, a szerződő fél jogi járatlanságának kihasználásával járt el. Fraknoi mondja: „az erkölcsi presszió eszközeinek felhasználásától sem riad vissza, néha egészen jelentéktelen előnyök biztosítására”, így többször megsarcolta az egri püspökséget is kisebb ajándékok erejéig, amit lehetetlen volt megtagadni, mert mint a fennmaradt oklevél mondja: „István ítélmester maga kérvén ezt az ajándékot, nem tagadhattam meg tőle, mert az országban, főképen a népnél nagy a hatalma”. Egy másik okirat pedig ezzel indokolja a sarc kifizetését: „István mester sokat tehet és jó szolgálatokat képes tenni, ha akar”.

Magánérdekeit leplezetlen módon juttatta az általa szerkesztett törvényekben érvényre. Az 1514-iki törvénykönyvben két cikkely ragadja meg figyelmünket. Az egyik arról szól, hogy a király a jobbáglázadásban elkobzott birtokokat ne a főuraknak, hanem érdemes köznemeseknek adományozza, a másik felszólítja a királyt, hogy a személynöki tisztet „a jogban és tudományban jártas érdemes világi emberre” ruházza. Ezen nyílt és nem épen szerény felkínálkozás mindkét irányban megtermé Werbőczy számára a maga gyümölcsét. Az 1525-iki hatvani végzeményben van egy cikk, mely rendeli, hogy Hédervári Ferencnek elkobzott birtokai visszaadassanak. Azt lehetne hinni, hogy valamely igazságtalanság jóvátételéről volt szó. Korántsem. Hédervári Ferenc már ezen időben örökösödési szerződést kötött Werbőczyvel, ki ennek fejében magára vállalta a birtokok visszaadásának kieszközlését.

Mindenkor leghangosabb képviselője volt azon politikai iránynak, mely a Habsburgok igényei ellen küzdött, s Zápolyai János királyságát akarta előkészíteni, ahogy ma mondanák: ellensége volt az idegen uralomnak, s híve a nemzeti királyság eszméjének. Mégis a bécsi titkos levéltár őrzi Werbőczynek egy kifizetetlen kötelezvényét Ferdinánd főhercegtől kölcsönvett 300 forintokról, s egy másik okirat arról tudósít, hogy Ferdinánd közbenjárt II. Lajos királynál a végből, hogy Werbőczy három falnak birtokába juthasson. 1526-ban Zápolyai Jánoshoz csatlakozott, mert birtokait ez inkább elvehette, mint Ferdinánd, azonkívül óriási magánvagyonánál fogva tőle többet remélhetett. S csakugyan 1526 után a birtokadományozások egész lavinája indult meg Werbőczy felé. János király egyáltalán tisztában lehetett hívei önzetlenségével, de „legdrágább” híve mégis csak Werbőczy volt. Az ő hűségét minden évben újabb és újabb adományokkal kellett megerősíteni. Amellett mindig ő volt az, aki a Ferdinánddal való kibékülést sürgette, s az 1538. évi váradi béke létrejövetelében tevékenyen részt vett, s azonnal annak megkötése után Ferdinándtól jutalmul elkobzott birtokainak visszaadását kérte, s neki hűséget fogadott.

A váradi békekötés teljes valóságában mutatja az akkori „nemzeti” politikának elv- és jellemtelenségét. A nemzeti pártnak mindig fő programpontja volt, hogy a magyar korona öröklési szerződés útján nem, s csupán választás útján nyerhető el, s idegenek magyar királyul meg nem választhatók. S mégis a váradi szerződés elismerte az idegen Habsburg főherceg választás nélküli örökösödési jogát.

Épp ily félrevezető és jellemtelen a szerep, melyet Werbőczy a köznemességgel szemben játszott.

Közel három évtizeden át volt a köznemesség vezére, mely vak bizalommal ragaszkodott hozzá. Az országgyűlésen folytonosan Werbőczy tüzes beszédeit hallotta a király és a főurak ellen, minden gyűlésen Werbőczy indítványozta azon törvényeket, melyek a köznemesség jogait biztosították. Mihelyt az országgyűlés eloszlott, Werbőczy beszéde hallgatásának díját, a

köznemesség pedig haza széledt, s azt hitte, hogy a törvények végrehajtását ismét a főurak és a király gonoszága akadályozta meg. Megerősítette őket ezen hitükben az újabb gyűlés, mikor is Werbőczy még tüzeesebb beszédeket mondott, s még hangzatosabb törvényeket indítványozott. A köznemesség egybegyűlve jelentékeny fegyveres erőt képviselt, melyet az udvari párt erősen respektált. Ezen hatalmi tényezőt Werbőczy ügyesen tudta felhasználni mint nyomatékos hátvédet zsarolási terveinek és hivatalos pályájának előmozdítására. S ha a köznemesség köréből sürgetni kezdték az országgyűlési végzemények végrehajtását, a nagyszájúakat állásokba tette be, az országgyűléseken pedig 1520 után azzal vette elejét a kellemetlen jeleneteknek, hogy a köznemesség figyelmét minduntalan a török veszélyre igyekezett terelni. A köznemesség vakon ment utána s bár 1525-ben már az ország egyik leggazdagabb földbirtokosa volt, azon indokolással választották közlekedéssel nádorrá: „Válasszunk olyant, a kinek a szegény nemes nyomorúsága fáj!” Náadori működése alatt végre lehullt a hályog az ő szemükről is. A köznemesség érdekében hozott törvények ismét papíron maradtak, s változás csak annyiban történt, hogy ő magát hivatalosan az ország szolgájának, Palatinus et Servus Hungariae nevezte, bár külföldre írott leveleiben a servus jelzőt óvatosan elhagyta. Ez volt azon időben a nemzeti vívmány. Az Újlaki-per eldöntése végre mindenkinek felnyitotta szemét, s az 1526-iki budai gyűlésen maga a köznemesség egyhangúlag fosztotta meg a nádori méltóságától. Werbőczy dühöngve vonult vissza egyik várába, s arra izgatta a felvidéki megyéket, hogy ne küldjenek segély csapatokat a török ellen hadba induló királynak; ezzel nagyban hozzájárult a mohácsi katasztrófa előidézéséhez.

Szólnunk kell arról, mily magaviseletet tanúsított Werbőczy a legalsóbb társadalmi osztállyal, a jobbágysággal szemben. Ez nyilvános szereplésének legkövetkezetesebb vonása. Mihelyt befolyása az országgyűlésen és a törvények szerkesztésében irányadó lesz, beáll a jobbágyság sorsának rosszabbulása s a törvényhozásból kivesz minden emberi érzés. A hírhedt 1504. évi 18. t.-c, mely a jobbágyokat eltiltotta a vadászattól, s ezzel földjeiket a dúvadak pusztításainak engedte át, az ő szellemi bélyegét viseli magán.

Működése is nagy mértékben hozzájárult a Dózsa Györgyféle lázadás kitöréséhez, s midőn az vérbe fojtatott, ő volt a bosszút lihegők között a legengesztelhetlenebb. Acsády, Fraknoi, Márki, kik ezen korral behatóbban foglalkoztak, egyetértenek abban, hogy nem a Dózsa-lázadás volt a valódi nemzeti szerencsétlenség – hiszen ennek hullámai rövid idő alatt elsimultak – de azon mód, mellyel a győztes nemesség diadalát kihasználta. Az 1514-iki jobbágytörvény, a bosszúállás ezen embertelen emléke, teljesen Werbőczy műve. A törvénykönyv hangjából, rendelkezéseiből ugyanaz a vértszomjúzó gyűlölet árad ki, mely Dózsa György halálra éheztetett társait vezérek megpörkölt tetemére szabadította, hogy azt fogukkal marcangolják szét. S midőn a gyámoltalan király visszariadt attól, hogy a bestialitás ezen szüleményét törvénné emelje, Werbőczy a megyéket izgatta ellene, hogy ne fizessék addig be az adót, míg Ulászló a törvényt nem szentesíti. De nemcsak az osztályérdek sarkalta ezen eljárásban, hanem a saját kapzsisága is. A parasztlázadásban sok nemes is részt vett, ezeket a törvény jószágvesztéssel büntette, a királyt pedig félre nem ismerhető célzással felhívta, hogy az elkobzott birtokokat „érdemes köznemeseeknek” adományozza. Ha a törvényt a király nem szentesíti, Werbőczy minden hasznától elesik. Ezért kellett tehát a vármegyéket adómehtagadásra buzdítani. Az erélyes fellépés megtermé gyümölcsét, s 1514. október havában Ulászló király neki adományozta 32 jószágvesztésre ítélt nemes minden birtokát.

De nemcsak a jobbágyság, hanem a produktív munka más jogtalan eleme, az ipari

proletariátus is érezte féktelen gyűlöletének súlyát. A felvidéki bányavárosokban az 1526. év elején nagyszabású sztrájk tört ki, melynek elnyomására maga Werbőczy, akkor az ország nádora, vállalkozott. Bár a megindított vizsgálat kiderítette, hogy a munkások panaszai jogosultak voltak, a vérbíró nem ismert kegyelmet, s a sztrájk vezetőit lenyakasztatta.

Végére érkeztünk egy tüneményes pályának. Láttuk, mint lett a bocskoros ugocsi köznemesből az ország legnagyobb birtokosa. Fraknói életrajzának végére egy térképet készített, mely feltünteti, mint oszoltak el Werbőczy birtokai az ország egész területén. Alig van vármegye, hol lábát meg ne vetette volna. Máramarosszigettől Zágrábig, Pozsonytól Nagyszebenig több mint 200 faluban voltak birtokai.

Oly időbe esik ez a birtokszerzés, mely a magyar történelemnek leggyászosabb korszaka. Nem elég, hogy az ország összes közviszonyai a legteljesebb züllésnek indultak, 1500-tól kezdve a rossz termések és dögvészek egész sorozata köszöntött be, mely gyakran éhínséggé s 1514-ben véres lázadássá fajult, 1521 után az ország határait a török kezdte ki, a mohácsi katasztrófa az államot véres polgárháborúba sodorta, melynek végeredménye a török hódoltság, az ország három részre oszlása és a gazdasági és szellemi kultúra teljes megakadása volt. S mennél nyomorultabb lett az ország, annál jobban gazdagodott Werbőczy. 1872-ben a pénzügyi válság idején Lónyai Menyhért miniszterelnök megbukott azért, mert egy ellenzéki szónok azt sivitotta feléje: „Nem szabad a miniszterelnöknek gazdagodni akkor, mikor az ország szegényedik.” Werbőczy felé sem akkor, sem azóta nem kiáltotta ezt senki. Sőt gazdagodásának titka épen az ország szegényedésében rejlett. Az ily egyéniségek csak züllött közviszonyok, a mások teljes romlása közepette tudnak érvényesülni.

Fraknói is látja Werbőczy egyéniségét, de azzal igyekszik védeni, hogy korának gyermeke volt. Ez azonban legfeljebb arra szolgálhat mentségül, hogy bűneit ne vegyük túlságos szigorúan, de nem arra, hogy nemzeti hőst csináljunk belőle, kit minden alkalommal példaként állítsanak a jogásznemzedék elé és országosan ünnepeljenek. Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Deák Ferenc nem azon törekvésekért harcoltak, melyek bennünket hevítenek, nem radikális újítók, hanem az osztályuralom oszlopai voltak, de azért a düh és szégyen érzete kell hogy elfogja az embert, hogy ezen sok tekintetben ideális felfogású, köz- és magánéletükben kifogástalan jellemű férfiak mellé egyenrangú társul odaállítsanak egy embert, kiben a feudális kor züllésének minden ocsmánysága és jellemtelensége testesült meg, s szobra az övékkel együtt díszítse a főváros utcáit!

Abban a korban is voltak kivételek, kik nem úsztak az árral, s egyikök, Frangepán érsek arcába is vágta Werbőczynek róla táplált véleményét. S hogy abban a korban sem tekintették a Werbőczy-féle példát oly természetesnek, az kitűnik abból a megvető és lenéző véleményből, melyet a külföldi követek a magyar urakról állandóan tápláltak.

Számoljunk le végre azon kifogással, melyet Fraknói is hangoztat, hogy nem lehet a múlt eseményeit a mai kor szemüvegén át nézni. Mi semminemű hamis szemüveget nem teszünk fel, hanem a múlt eseményeit a mai tudomány fejlettebb módszereivel vizsgáljuk. Nem abból indulunk ki, mit beszélt vagy írt, hanem hogy mit tett és főleg zsebre mit tett Werbőczy! S ezen módszer reávezet arra is, hogy a jelen kor és Werbőczy korának megítélésére ugyanazt a mértéket használhatjuk. Mindkét kor a feudális osztályuralom, a nagybirtokosok és kitartottjaik uralmának fénykora és elfajulása, mely szükségképen termeli a Werbőczy féle egyéniségeket. Avagy azon jellemvonások, melyeket Werbőczynél kiemeltünk, nem találhatók-e fel közéletünk mai szereplő férfiában? A magántitkár, ki egyúttal állami hivatalt tölt be, dinasztiaellenes politikus, ki a

királytól fogad el állásokat, a nagyurak kapzsiságának lánglelkű ostromozója, aki tőlük meríti jövedelmének legtöbb részét, az ellenzéki vezér, ki a kormányt folyton kedvezésekért és kérvényekkel ostromolja; a vérszomjas tigris, akivel a színpalak mögött mindig lehet okosan beszélni, az aranyszájú szónok, ki több nyelven folyékonyan beszél, s kinek tettei folytonosan meghazudtolják szavait, a magasrangú állami tisztviselő, aki mindig magának fölözi le a tejfelt, a pártvezér, kinek hűségét mindig új adományokkal kell biztosítani, az ellenzéki vezér, ki uralomra jutván még romlottabban kormányoz mint elődei, a szegény de köznemesi család sarja, ki közpályája végén milliomos lesz, az igazságügyi kormány legfőbb vezetője, aki magas állását a saját meggazdagodására használja fel, a pecsétőr, ki megsarcolja a gazdag embereket, a politikus, aki alázatos felfelé, de kegyetlen lefelé, nem ismeretlen típusok a tulipán-korszak történetében sem. Az sem véletlen, hogy a Werbőczy-korszak jobbtörvényhozásának szellemi folytatója, a nagybirtok parancsainak végrehajtója most is köznemesi családból származik. S ha a bécsi és budapesti levél- és irattárak zárai felnyílnának, hány nemzeti hős nyugtáit és kötelezvényeit, kérvényeit és koncesszióit találnák itt is meg, mint egykoron a Werbőczyt a Ferdinánd főherceg levéltárában.

De már ezen kis párhuzam is mutatja Werbőczy szédületes nagyságát.

Mert míg a törpe epigonok ezen alapvonásokat csak külön-külön eloszolva valósítják meg, ő mindezen típusokat saját magában egyesítette!

Méltó valóban az utókor csodálatára!

Bakó Endre: Írói exodus 1919 után

Több tanulmány állítja, hogy a magyarság 1919 után szenvedte el a legnagyobb szellemi vérvesztését. „1919 és 1945 között csaknem 360 ezren vándoroltak ki, pontos statisztikai adatok azonban nem állnak rendelkezésünkre. A számadatok pontosítását nehezíti az a körülmény is, hogy a Trianon után szomszédossá vált országok magyarsága is nagy számban választotta a kivándorlást. Az Oxfordi egyetem demográfiai kutatóintézete szerint abban az időszakban 550 ezer magyar anyanyelvű hagyta el szülőföldjét” – olvassuk az interneten. Laura Fermi a bevándorlásról írt monográfiájában egész fejezetben méltatja a magyar emigránsok helytállását, tehetségét. A külföldre szakadt magyar híresség között több egyetemi tanár lett és jónéhányan világhírűvé váltak. Csak néhány nevet említünk: Moholy Nagy László festő, ipari formatervező, Korda Sándor (később sir Alexander Korda) filmrendező, Hevessy György kémikus, (később Nobel-díjas), Hauser Arnold művészetszociológus, Mannheim Károly filozófus, tudománytörténész stb.

A románok segítségével uralomra jutott ellenforradalmi rendszer a vörös terrorra fehérterrorral válaszolt, s nem tett különbséget a polgári forradalom és a proletárforradalom

szereplői között, mindkét garnitúrát üldözőbe vette. Célkeresztbe került tulajdonképpen minden haladó író, köztük Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Tóth Árpád, mert rokonszenvvel üdvözölték a Tanácsköztársaságot. Akik ennél többet vállaltak, köztük jelentős írók, azoknak menekülniük kellett, ha nem akarták életüket vagy szabadságukat több-kevesebb időre elveszíteni.

Elhagyta az országot Bródy Sándor (1863–1924) a századforduló népszerű írója, szerkesztője, aki ugyan a Tanácsköztársaság alatt nem vállalt szerepet sem a közéletben, sem irodalmi fórumon. Két „bűne” volt azonban: zsidósága és különösen két fontos színművének (*Dada*, 1902; és *Tanítónó*, 1908) üzenete. Pályáját *Nyomor* c. (1884) novelláskötetével kezdte, amikor Jókai, Mikszáth, Gárdonyi romantikus történetekkel, adomákkal szórakoztatta a nyájas közönséget. Bródy Emil Zola nyomán naturalista nyíltsággal ábrázolta a magyar élet minden társadalmi szegmensének anomáliáit. Miközben téma lett a bűnös város és az idilli falu szembe állítása, Bródy (Móricz Zsigmondot és a népi írókat megelőzve) rámutatott, hogy falun még súlyosabb a helyzet. *Dada* színművében a városba kényszerült falusi cseléd lányok kiszolgáltatott helyzetét ábrázolta, a *Tanítónó* c. (1908) színműve pedig arról szól, hogy a nagygazdák kezükben tartják a közigazgatást és az egyházat, egy tanítónőnek nem lehet igaza velük szemben. Ezeket a leleplező társadalmi helyzetjelentéseket a konzervatív liberális rendszer (1867–1914) még eltűrte, de a Horthy-rezim már nem. Még debreceni tanárok (Hankiss János, Juhász Géza) is Bródy ellen fordultak. Bródy Olaszországba távozott, majd 1923-ban egészsége, pénze fogytán, hazatért. Művei közül nem mindegyik maradandó, de az emigrációban írt Rembrandt-novellák feltétlenül azok.

Kassák Lajos (1887–1967) szerkesztő, író, festőművész. Autodidakta volt, saját erejéből, lakatosinasból küzdötte fel magát a művészetek világába. Bejárta Európát, s tapasztalatai alapján a német expresszionisták és az olasz futuristákhoz hasonló avantgárd hangnemet ütött meg, szélessodrású szabadverseket írt. Szerkesztette a *Tett*, a *Ma*, a *Munka*, a *Dokumentum* c. folyóiratokat. A Szociáldemokrata Párt tagja, de a pártfegyelmet nem ismeri. Támogatja az 1918-as polgári forradalmat, sőt az alakuló Kommunista Párttal is rokonszenvez, a Tanácsköztársaság alatt állást vállal a Közoktatásügyi Népbiztosságon, de „lenézi mind a forradalom vezetőit, mind a néptömegeket, szembefordul a párt politikájával.” (Szabolcsi Miklós) A pártoktól független irodalom híve, s ebben a kérdésben vitába keveredett Kun Bélával is. Ennek ellenére kénytelen emigrálni, majd 1926-ban hazatér. Időközben európai hírvé festőművésszé válik. Itthon „élesen szemben áll mind a Szociáldemokrata Párttal, mind az illegális kommunistákkal.” (Sz. M.) Ezért 1945 után sokáig fekete bárány. Ma irodalomtörténetírásunk nagy költőnek és kiváló prózaírónak értékeli. Az *Egy ember élete* c. önéletrajzi regénye a legjobb magyar prózai művek közé tartozik. Egy-egy festménye aukciókon százezer forintos licitált árakon szokott elkeln.

Hatvany Lajost (1880–1961) ma már inkább mint literary gentlemant, a *Nyugat* egyik szerkesztőjét, Ady, Tóth Árpád, József Attila és mások mecénásaként tartja számon az irodalomtörténet, holott számos színmű szerzője, kitűnő kritikus és Petőfi-kutató volt. Cukorgyár-tulajdonos létére eljutott a polgári radikalizmusig, részt vett a Nemzeti Tanács munkájában, ő vitte Adynak a kitüntetését. 1919 nyarán emigrált. 1921-ben írta *Das verwundete Land (A megsebzett ország)* c. könyvét, amelyben a Magyarországgal való méltánytalan

bánásmódról értekezett. 1927-ben visszatért Budapestre, hogy a Bécsben alapított *Jövö* c. lapjában írt cikkei miatt emelt nemzetgyalázás perében védekezzenek. Két évi fegyházra és pénzbüntetésre ítélték, de 1930-ban büntetését elengedték. 1945 után főleg irodalomtörténeti munkásságot folytatott.

Balázs Béla (1884–1949) a *Nyugat* megbecsült tagja volt, szerepelt a nevezetes *A holnap* c. nagyváradi antológiákban. (1908, 1909) Elvont költészetét nem mindenki szerette, de intellektuális képességei általános elismerést váltottak ki. Lukács György (egyébként Balázs legjobb barátja) megállapítása, hogy a nagy szerelmek mindig tragikusak. Balázs ezt az érzést öntötte szimbolikus drámai formába. Bartók, mihelyt elolvasta *A kékszakállú herceg vára* c. misztériumát, azonnal hozzáfogott megzenésítéshez, annyira megtetszett neki a szöveg. Amikor a *Nyugat*-ban szeme elé került Lengyel Menyhértnek *A csodálatos mandarin* c. librettója, Bartók azonnal üzent neki, majd személyesen is felkereste barátját, és együttműködésre kérte. Balázs Béla személye amúgy is érdekes. Ő maga is „kékszakállú” volt. Erkölcsi kötelezettségnek érezte, hogy katonamundért öltön, de hamar megsebesült. 1919-ben kissé váratlanul szerepet vállalt a Tanácsköztársaság művelődéspolitikájában, a bukás után emigrált. Előbb Bécsbe, majd Berlinbe ment, ahol európai hírvilág filmesztétává képezte magát. (Ott többek között a 101 éves korában elhunyt Leni Riefenstahlnak, a berlini olimpia és Hitler későbbi filmrendezőjének is barátja volt). Onnan Moszkvába vezetett az útja, emiatt itthon sokáig nem játszották Bartók világhírű operáját, illetve egy alkalommal Balázs neve nélkül került színpadra. 1945-ben hazatért. Ő írta a nagysikerű *Valahol Európában* c. film forgatókönyvét. Írt egy *Cinka Panna* c. szöveggönyvet is ifjúkori barátja, Kodály Zoltán számára, de azzal nem volt sikerük. Halála után filmstúdiót és díjat neveztek el róla. Költői, prózairói munkássága időközben ellaposodott. Manapság ismét nem ildomos emlegetni, bár a róla elnevezett díjat nem másították meg.

Az 1919 utáni írói emigráció főleg Bécsbe irányult, ott évekig egész magyar írókolónia élt, magyar lapokkal és folyóiratokkal. Innen legtöbbször Berlinbe, majd Hitler hatalomra kerülése után Moszkvába települtek. Vesztükre! A moszkvai emigrációnak több halálos áldozta van, néhányan azonban – nem kis megpróbáltatások után – túléltek a bolsevista poklot. Közéjük tartozott Lengyel József (1896–1975), aki már egész fiatalon vezető szerepet töltött be a Tanácsköztársaság apparátusában. Indulásakor Kassák Lajos köréhez tartozott, de 1918-ban kivált a körből és a *Vörös Újság* munkatársa lett. A bukás után rövid ideig világnézeti válságba jutott, de túllendült rajta, ismét csatlakozott a kommunista párthoz. Bécsben és Berlinben élénk tevékenységet folytatott, de *Visegrádi utca* c. regénye már Moszkvában jelent meg Kun Béla előszavával. Egy szovjet filmvállalat dramaturgia volt, ám 1938-ban koholt vádak alapján letartóztatták, nyolc év szibériai kényszermunkára ítélték, de csak 1955-ben szabadult. Itthon nagy erővel fogott munkához, egymás után láttak napvilágot novellái, életútját feldolgozó regényei. Több művében (*Igézó, Isten ostora* c. filmregény, *Elévült tartozás*) már burkoltan a személyi kultuszt bírálta, hiteles történelmi számadást készítve a korszakról. A halála után publikált *Szembesítés* alteregó hőse, Banicza István kifejti régi kommunista barátjának, hogy az igazi megpróbáltatás nem a náci koncentrációs tábor volt, hanem a szovjet világ, mert abban kommunista hitüket csúfolták meg. Ugyancsak posztumusz *Napló*-jában több kommunista politikust élesen bírál dogmatizmusa miatt.

Sinkó Ervin (1898–1967) rendkívül érdekes személyiség. Fiatalon Lengyel József barátja, de öregeken nem kívántak találkozni. Ő is fontos pozíciókat töltött be a Tanácsköztársaság hónapjaiban, 23 évesen Kecskemét városparancsnoka. Nevezetes tette, hogy az ellenforradalmár felkelőket nem engedi likvidálni, javító-nevelő munkára küldi őket, akár csak Budapesten a ludovikás lázadókat. A bukás utáni emigrációban lelkiismereti válságba kerül, önmagát hibáztatja, Krisztus követő lesz. 1926-ban Jugoszláviába költözik, s különböző hatásokra, főleg az ellenforradalmi kegyetlenkedésekre, s az ébredező fasizmus hatására visszatér baloldali nézeteihez. Párizsban megismerkedik Romain Rolanddal, aki dicséri *Optimisták* c. regényét, melyben a forradalomhoz vezető útját tárja fel, és azt javasolja, hogy vigye a kéziratot Moszkvába. Sinkó megfogadja a tanácsot, 1935-ben a Szovjetunióba utazik. Regényét azonban ott sem adják ki, ezért 1937-ben elmenekül országából. Mintegy két éves tapasztalatait megírta *Egy regény regénye* c. önéletrajzában, melyben félelmetes képet fest a Szovjetunióban uralkodó légkörről, a folytonos rettegésről, a bénító bürokráciáról. Sok-sok hányódás után 1947-ben visszatér Jugoszláviába, ahol haláláig a zágrábi egyetem tanára. 1955-ben jelenik meg *Optimisták* c. regénye, 1961-ben az *Egy regény regénye*, amely Magyarországon 1988-ig tiltott (zárolt) olvasmány volt.

Háy Gyula (1900-1975) 1919-ben a Tanügyi Népbizottságon dolgozott, majd Németországba emigrált, onnan 1933-ban Ausztriába, ahol részt vett az 1934-es munkásfelkelésben. 1935-ben a Szovjetunióban telepedett le. Itt jelent meg *Isten, császár, paraszt* c. drámája, amely világszerte sikert aratott. Az emigrációban született színpadi művei közül kiemelkedik a *Tiszazug* c. drámája a hírhedt méregkeverő asszonyok mesterkedéseiről. A dráma rámutat, hogy a gyilkosságok nem pusztán egyéni aljasságok, hanem társadalmi következmények. Háy 1945 után hazatért, néhány szocreálos kisregény, színdarab mellett megírta *Az élet bídja* c. színművét, amely a Kossuth-híd felépítésének állított emléket. 1956-ban szembe fordult a pártvezetéssel. Cikkét írt például az *Irodalmi Újság*ba *Miért nem szeretem Kucsera elvtársat?* címen. A cikk a képzetlen, vezető állású munkáskadereket gúnyolja ki. A forradalom leverése után hatévi börtönre ítélték. 1965-ben elhagyta az országot, Svájcba költözött. Ott jelent meg német nyelven *Geboren, 1900* (Született 1900-ban) c. önéletrajza, amely őszintén feltárja a szovjet emigrációs éveket is.

Déry Tibor (1894–1977) ugyancsak tehetős családban született. A *Nyugat*ban indult, *Lia* c. regénye (1917) a világháború elleni tiltakozás. Csatlakozott az antimilitarista mozgalomhoz, 1919-ben a Kommunisták Pártjához. A bukás után az ő útja is Bécsbe vezetett, de 1926-ban élve az amnesztia lehetőségével, hazatért, majd Európában utazgatott. *Befejezetlen mondat* regényét is külföldön kezdte, de itthon fejezte be. 1945 után bontakozott ki írói munkássága. *Felelet* (1950–52) c. könyve nagy port kavart, mert nem domborította ki eléggé a párt szerepét. 1956 őszén szembekerült a Forradalmi Munkás-Paraszt kormányval, 1957-ben a bíróság kilenc évi börtönre ítélte. A fogságban írta *G. A úr X. ben* c. regényét. Szabadulása után termékeny korszak következett életében. Az irodalomtörténeti kánon szerint egyik legnagyobb huszadik századi írónk.

Hangsúlyozzuk, hogy az ismertetett írók esete csak a jéghegy csúcsa, azokat emeltük ki, akiknek munkásságában maradandó érték húzódik. Azok az írók, akik mindig a párt

irányvonalának szellemében írtak, a szovjet valóságot még hazatérésük után is dicsérték, holott maguk is megszenvedték, (Illés Béla, Gábor Andor, Lányi Sarolta, Hidas Antal stb.) legfeljebb 1919-ig terjedő írásaikkal érdemlik meg az író rangot, sokan mások azzal sem.

Karinthy Frigyes: Fordított világ

Ezúttal nem is vicc.

Egy német csillagász könyvet bocsát közre, amelyben igen kedvesen és egyszerűen közli, hogy számításokat, megfigyeléseket és megfontolásokat végzett, melyeknek alapján van szerencséje bejelenteni, hogy ami a kozmoszt, a világegyetemet, napokat és holdakat, valamint kedvenc Földünknek mindeme dolgok között való helyzetét illeti, egy kis tévedésben voltunk eddig, Arisztotelésztől, Ptolemaioszon át, Laplace-ig, akinek felfogása ma is uralkodik: a dolog nem egészen úgy áll, ahogy azt az iskolában tanuljuk manapság.

A könyvet magát nem olvastam, csak a róla szóló ismertetést. Azért írok róla, sietve – tartok tőle, hogy semmi mondanivalóm nem volna többé, ha elolvasnám, egy bosszankodó kézlegyintésen kívül, amivel dadaista műveket szoktunk félretenni. Így, maga az elmélet ötlete, hallatlanul felizgatott – nem azért, mert valószínű. Az igazság, annak számára, aki szereti, **mindenben** megnyilvánul, ami létezik és létrejön: csak nem mindig ott, ahol keresni szokták. Aki hazudik, vagy téved, annak persze nem a szavában, gondolatában – de azért ne szaladj el mindjárt, ha rajtakapod. Egy nagy tévedés, más irányban, néha tanulságosabb, mint sok kis igazság – ismeretlen forrásokhoz vezet, a **lélek forrásaihoz**, ahonnan – és ez a fontos – **nem véletlenül** bugyogott elő.

Ha valaki azt mondja, hogy kétszer kettő négy, az nem sokkal járult hozzá a matematika fejlődéséhez. De aki azt mondja, hogy kétszer kettő öt, az esetleg új megismerés világát tárja fel a lélektanban.

Most pedig fogózzanak meg, mert elmondom, mit állít a német csillagász.

Azt mondja, hogy ami a Földgolyót illeti, az csakugyan egy gömb, hiszen számtalanszor körüljártuk minden irányban. Jól ismerjük nagyságát, felületét, elosztását, pontos térképeink vannak róla.

Ez mind helyes is.

A tévedés abban rejlik, mintha világunk ennek a gömbnek a **külső felületén volna**.

Amit mi Földnek nevezünk, az egy **belül üres golyó**, olyan, mint egy nagy buborék. A mi világunk pedig, Európa és Amerika és Afrika és a tengerek és mi magunk ennek az üres

buboréknak a *belső gömbfelületén vagyunk*. Hogy *kívül* mi van, arról sejtelmünk sincs, valami nagy tűzréteg lehet nyilván, mert ha a földkéregben *kifelé* ásunk (eddig azt hittük, *befelé*), rendszeren lávához és tűzhöz közeledünk.

No és, kapsz a fejedhez, akkor mi van a kék éggel a fejünk fölött és a csillagokkal és a Nappal és a tejúttal és az egész végtelenséggel – ez mind káprázat volt?

Dehogyan.

Mindezek a dolgok valóságok. Csak nem kívül vannak, hanem belül és nem iszonytatóan nagyok, hanem aránylag elég kicsikék.

Az üres földbuborék közepe táján, a központ körül, forog egy kék színű, a földgolyóhoz képest eléggé apró gázgömböcske – akkora lehet az egész, mint mondjuk, az egyik földrész. Erre a gömböcskére, amit mi mennyboltnak hiszünk, vannak kirakva a csillagok, – apró tűzpontok, villódzó szikrák – ó, nem „végtelen”, „a mienkénél százmilliószor nagyobb” világok – gyertyácskák csak, mint ahogy gyerekkorunkban tudtuk és hittük, csak lebeszéltek róla bennünket. Bolygótestvéreink, Mars, Neptun, Vénusz és a többi, a központi Földmag és a burok közt keringenek. A Nap pedig, nagyfeszültségű villamos kályha, ott ragad valahol a kék Földmag egyik oldalán, hol egyik felére, hol a másikra kerül, aszerint, hogy éccaka van, vagy nappal.

Egyszóval, mi, akik fejjel *befelé* lógunk ebben a világban, magunk *alatt* látjuk azt a valamit, amit eddig végtelenségnek hittünk, s ami valóságban, mindenestől együtt, sokkal kisebb dolog, mint a Föld, ez a sokat emlegetett „porszem” a világmindenség csillagos egén. A Fény természetének rosszul fogalmazott, rosszul értett magyarázata volt az oka eddigi tévedéseinknek.

Ezek szerint a „végtelen csillagos ég”, isten birodalma, nem is más, mint egy kis panoptikum, planetárium, amit szórakozásul mutogatnak nekünk, a mindenségtől elzárt barlanglakóknak, amik vagyunk.

Amerika tehát nem *alattunk*, hanem *fölöttünk* van, túl a csillagos égen, túl a napon és bolygókon, túl a kék Földmagon. Eddig, a *homorú* és nem domború gömbfelületen, kerülő úton értünk el oda - de ha például megoldják a rakétahajó problémáját, semmi sem lesz egyszerűbb, mint hogy az *egyenes* utat válasszuk, az átmérő irányában. Egy amerikai utazás akkor úgy fog történni, hogy egyenesen megindulunk az ég felé, érintjük a Holdat és bolygókat, elmegyünk a Nap mellett, és néhány perc múlva kikötünk a túlsó oldalon, New Yorkban, ami így sokkal közelebb fekszik, mintha az Atlanti-óceánt szeljük keresztül.

Így állunk tehát ezzel a kérdéssel.

Mondanom sem kell, hogy az új Laplace rendszerében – amint az természetes is – minden csillagászati és meteorológiai számítást, bolygók útját, hold- és napfogyatkozást éppen úgy, sőt egyszerűbben ki lehet számítani előre, igazolni utólag, mint ahogy az eddigi, tévesnek és nem tévesnek tartott rendszerekben kiszámították, mint ahogy kiszámították, pontosan Egyiptom csillagásza, akiknek rendszerében a Föld egy nagy tányér volt a Világelefánt fülcimpáján, vagy isten kalapja, vagy amit akartok.

Hiszen éppen ez a bökkenő.

Illetve nem is ez.

A bökkenő, sőt megdöbbenő nem ez a csacsiság, amin el lehet mulatni egy félóráig, ha kedvünk van hozzá, vagy elintézni egy mosollyal – a megdöbbenő az, hogy ez a hóbertos elmélet mennyire elárulja forrását – korunk világának és emberének hánykolódó, vajúdó lelkét, lelkének mélyét, a nyugtalanságokat és szenvedéseket, amik ott puffadoznak valahol az öntudatban.

A világmindenségnek, a rajtunk kívül eső valóságnak, bizonyára hamis, a mostanában ismertnél megbízhatatlanabb és haszontalanabb képét adta ez a német csillagász, ezzel a tükörvilágképpel, ezzel a megfordított gukker világképpel, amiben egyszerre minden kicsi lesz, ami eddig nagy volt.

De milyen hű képét adta, önkéntelenül, **belso világunk**, lelki világunk, az emberi lélek mai állapotának – ennek a magára hagyott léleknek, mely mindenáron meg akarja fordítani a gukkert, mert elvesztette hitét abban a sok mindenféle óriási és nagyszerű és felemelő és magasztos dologban, amit a **nagyító** gukker mutatott – elvesztette hitét, mert ez a sok nagyszerű és magasztos dolog csak nem akart segíteni rajta!

Fordítsuk csak le a lélek nyelvére ezt a furcsa, új mértant – vegyük **jelképnek**, vegyük **allegorikusnak** tételeit –, egyszeribe értelmet kap, ami értelmetlen eredetieskedésnek hatott.

Ó, igen, halálosan unni kezdi már a szenvedések, értelmetlenségek, igaztalanságok ellen lázadó emberi lélek, emberi vágy a reménytelen ellentmondást, ami reményei, vágyai s ama rettenetes méretek közt tátong, amivel a folytonos „végtelenség”-et és „határtalanság”-ot papoló pietizmus akarja leszerelni ezeket a vágyakat.

Ó, igen, unjuk már az egyhangú, reménytelen tanítást, hogy kukacok vagyunk, és porszemek vagyunk valami „**végtelen**” bölcsesség árnyékában. Ez a „végtelen” bölcsesség olyan végtelenül homályos és szétfolyó, hogy életünkre való hatásában a semmivel lett egyenlővé, érzésünkben – elvesztettük a reményt, hogy valaha hasonlónak lehessünk hozzá.

A félig értett, félig felfogott, hitünk számára használhatatlan Óriási Világ helyett adjatok nekünk inkább egy egészen Kicsike Világot, amiben otthon vagyunk, ahol urak vagyunk, ahol küismerjük magunkat. Legyen ez a világ akkora csak, hogy éppen elférünk benne – legyen akkora, mint egy barlang, egy lyuk, mi nem akarjuk tudni többé, odakint mi van – mi megvárjuk, míg isten rendbe jön önmagával, aztán szólítson minket megint, ha célja van velünk: „Ádám, hol vagy?”

Nem akarjuk többet hallani a triviális viccet: „uram, mi ez a tenger végtelen tükréhez képest?”

Nem is végtelen.

Azon a helyen, ahol Dante a poklot sejtette, a Föld legmélyebb belsejében, ott legyen ezentúl a mi mennyországunk.

Mi pedig eldugjuk fejünket, mint a strucc, a föld alá, isten elől, akivel haragban vagyunk.

Nem kell az ő „égtelensége”, amiben nekünk a kukac szerepét szánta. Majd keresünk

magunknak olyan istent, aki felismeri bennünk az önmagához hasonlót.

Nándi Mihály: Háború vagy béke

A háborúpárti egyetért a politikai kérdések fegyveres útra terelésével, békepárti pedig ezt elutasítja. Ha tehát bekövetkezik a háborús agresszió, az annak letörését célzó hadműveleti intézkedések is a békepártiság fogalomkörébe tartoznak.

A hágai Nemzetközi Büntetőbíróság háborús bűncselekményekért viselt feltételezett felelőssége miatt elfogatóparancsot adott ki Vlagyimir Putyin orosz elnök ellen, ugyanis megalapozott a gyanú, hogy személyesen felelős ukrán gyermekek jogellenes deportálásáért és átszállításáért Oroszországba. A bíróság érvelése szerint az orosz vezető nem élt a jogával, hogy megállítson másokat, akik gyermekeket deportáltak, jelesül Marija Alekszejevna Lvova-Belovát, az orosz elnöki hivatal gyermekjogi biztosát.

„A kérelmet elbíráló tanács az ügyészség 2023. február 22-i beadványai alapján úgy ítélte meg, alapos a gyanú, hogy mindkét gyanúsítottat felelősség terheli a lakosság törvényellenes deportálása és a lakosság törvényellenes átszállítása háborús bűncselekmény miatt, melyeket Ukrajna megszállt területein követtek el ukrainai gyerekek sérelmére” – szól a hivatalos közlemény, amely azt is tudatja, hogy az elfogatóparancsok a sértettek és a tanúk védelme, valamint a nyomozás védelme érdekében általában titkosak, ám tekintettel arra, hogy az említett bűncselekmények elkövetése feltételezhetően továbbra is folyamatban van, valamint az elfogatóparancsok nyilvánosságra hozatala hozzájárulhat a további bűncselekmények elkövetésének megakadályozásához, a testület úgy ítélte meg, hogy az igazságszolgáltatás érdeke az, hogy tegyék közzé az elfogatóparancsok kiadásának tényét, a gyanúsítottak nevét, valamint a terhükre rótt bűncselekményeket.

A háború tehát bűncselekmény jogi és morális értelemben egyaránt. Akkor is, ha valakinek a politikai szövetségese indítja. Sőt, a hágai bíróság, egyáltalán a jogi szervezetek bűncselekményekkel kapcsolatos megfogalmazása: „alapos a gyanú, hogy mindkét gyanúsítottat felelősség terheli”, éppen morális okokból ilyen óvatos. Az ártatlanság vélelmének fenntartása, tehát az igazságszolgáltatás elé idézettek személyi jogainak figyelembevétele miatt mellett nem mondhatják ki, hogy Putyin és azok, akik a parancsait követik, lábbal tiporják nem csak a jogot, hanem az embereket is, kéjjel és örömmel gyilkolnak meg bárkit, szándékosan idéznek elő humanitárius katasztrófát lakóházak, víztározók, elektromos hálózatok elleni csapásaikkal, sőt, nem áttallanak az atomháborúval sem fenyegetőzni. Gondoljuk meg, miként vélekedünk arról, aki csak egy üres táskát helyez el egy pályaudvaron, majd azzal vicceli meg a hatóságokat, hogy bomba van benne, és milyen szigorral sújt le rá a hatóság.

Teljesen egyértelmű a Putyin elleni elfogatóparancs precedensértéke, hiszen ez az első intézkedés rangos nemzetközi jogi szervezet részéről, amely Oroszország Ukrajna elleni

invázióját, illetve az annak során történeteket bűncselekménynek minősíti. Ennek súlyát az sem csökkenti, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság csak azokban az országokban gyakorolhat joghatóságot, amelyek aláírták a bíróságot létrehozó megállapodást, így Oroszországban nincs hatásköre a gyanúsítottak letartóztatására. A jogi végzettségű Orbán Viktor magyar miniszterelnöknek nem okoz nehézséget a jogi terminológiai kérdések és a valóság közötti összefüggések átlátása. Mégis tudatosan tartózkodik a háborús bűnös legeufémisztikusabb elítélésétől is az agresszió megindulása óta, immár másfél esztendeje. Különösen szembetűnő ez amiatt, hogy a kormányzata epitheton ornansai közé a „nemzeti” és a „keresztény” mellé felvette a „békepártit” is. Agresszív propagandaszócsövei – élükön a magyar közszolgálati médiumokkal – következetesen a „brüsszeli bürokraták” és a „háborúpárti” magyar baloldal ellen uszítanak, mintha bizony az utólag koholt vádak, például az „Unió elhibázott szankciós politikája”, vagy a magyar ellenzék „külföldről való finanszírozása” a legcsekélyebb mértékben is összefüggenének azzal, hogy a miniszterelnök választási költségvetését most drasztikus, legalább 15 %-os életszínvonalcsökkentéssel fizetteti meg az adófizetőkkel.

Orbán magánháborúja akkor is zavartalanul folytatódik az Európai Unió és a magyar társadalom ellen, amikor bűnöző szövetségese az egész világ szeme láttára folytatja üzelmeit a Wagner-zsoldosok által, akik nem csak Ukrajna, de Oroszország civil lakosait is terrorizálják. Mármost a vérfarkasok összekaptak a koncon. A Wagner-vezér Jevgenyij Prigozsин a Kreml ellen vonult. Az ügyet Lukasienka belorusz elnök – Putyin talán legelvtelenebb és leghűbb talpnyalója – simította el. Ám két hónappal később midőn Prigozsин Moszkvából Szentpétervárra tartó, Embraer típusú repülőgépe elérte az utazómagasságot, hirtelen leszakadt a farokrésze, valamint az egyik szárnya és függőlegesen alázuhant az égből.

A Tverben megtalált roncsok közt a hatóságok a gépen utazó tíz ember maradványai között azonosították Prigozsинét és a hadműveleti parancsnokáét. A nemzetközi légiforgalmat követő FlightRadar24 szolgálat szakértője szerint bármi történt is, egy pillanat elég lehetett rá, mert a pilóták nem jelentettek hibát. Feltételezések szerint az a „bármi” az orosz légvédelem, vagy a fedélzeten elrejtett bomba volt. Másnap Putyin kifejezte részvétét a Prigozsин család felé. Ebben a helyzetben pedig Orbán bejelentette, hogy Magyarország békepárti és kitart a szövetségesei mellett.

Magyarországon tehát, ha valaki békepártinak mondja magát mainapság, tisztázni kell, hogy azt a pacifizmus elvárható normái szerint érti-e, mint, mondjuk, az Európai Unió polgára, vagy pedig Orbán-párti békepárti, vagyis háborúpárti?

Ballai László: Másfélmillió magyar miniszterelnöke

1990-ben kormányra kerülését követően Antall József kijelentette, hogy lélekben tizenötmillió magyar miniszterelnöke akar lenni. A gesztus létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen. Az 1973-as

helsinki értekezleten az erdélyi magyarság méltatlan helyzetét a kanadai küldöttség vetette fel, és érdemi, bár igen szerény segítség az 1975-ös záróokmány aláírását követően is jószerevével magánkezdeményezésként juthatott el a határon túlra. A szocialista országokban a helsinki tíz alapelv tényleges alkalmazása, különösen háromé, kérdéses maradt, így

- a belügyekbe való be nem avatkozása,
- az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartásáé, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadságát és
- a népek egyenjogúságáé és önrendelkezési jogáé.

De még alig röppent ki a szó, már sokan könnyes szemmel kezdték dicsérni „tizenötmillió magyar miniszterelnökét”. Tudta-e Antall, hogy milyen dzsinnt enged ki a palackból, és hogy hamarosan ki fogja magát szellemi örökösének tekinteni? Az, aki a Parlamentben még úgy pimaszkodott vele, hogy Magyarország miniszterelnökét négy esztendőre választják. A neve: Orbán Viktor.

Amikor 1994-ben Orbán és hívei – nem egyszerűen munkatársai – azt kezdték terjeszteni, hogy Magyarországnak lehet harmincéves miniszterelnöke, senki nem vette komolyan őket. Már mint nem azt, hogy a választási matematika alapján ez lehetséges, hanem hogy létezhet a demokratikus rendszerváltás után valaki, akinek az a kizárólagos ambíciója, hogy miniszterelnök legyen. Antalltól kezdve jobb és baloldalon egyaránt olyan személyek kerültek kormányra, akik – minden hibájuk mellett – tiszteletben tartották a rendszerváltó pártok konszenzusán alapuló alkotmányosságot, és megértve a politikai helyzet változását, például a választási vereséget, hajlandók és képesek voltak visszavonulni. Nem így Orbán, aki 2002-ben, ahelyett, hogy az íratlan demokratikus szabályt követve lemondott volna pártelnöki tisztségéről, kihirdette a táborának: „ő nem bújik el.”

1994-ben ugyanis, a reményeinél sokkal gyengébb választási szereplését követően nem tett mást, mint visszatért a demokratikus rendszerváltással egyértelműen elutasított totalitárius rezsim jól bevett gyakorlatához, a táborépítéshez. Ez az ügyködés nem célzott mást, mint hogy vazallussá süllyesztett hívei és az általuk irányított pártkatonák segítségével a választópolgárokból rajongókat faragjon. Ugyan ki más rendelkezne táborral egy szekularizált társadalomban, mint az egyház? Orbán tehát lepaktált a magyarországi egyházakkal, akik hű partnernek bizonyultak a Horthy-féle – már a maga idején korszerűtlen – „nemzeti keresztény eszme” feltámasztásában. A templomokba bekerülhettek propagandaanyagai, a szószékről pedig – különösen választási időszakban – nagy buzgalommal óvták a gyülekezetet a „démonikusoktól”, azaz politikai ellenfeleitől. A machiavellisztikus praktikum azután a Szent Koronáról alkotott törvénnyel, majd a felbecsülhetetlenül értékes múzeumi tárgy Parlamentben való elhelyezésével olyan ideológiává torzult, amely az orbánisták másokénál erősebb, nem pusztán a választók felhatalmazására apelláló legitimitációját sugallja.

Orbán az antalli szövegből is kihüvelyezte a maga hasznát, jelesül, hogy kiválóan felhasználhatja pártpolitikai céljaira a határon túli magyarságot. Miközben a tőkés-lászlók lelkesen gyülekeznek lobogója alá, egyértelművé teheti, hogy ő, és csakis ő a magyarság bajnoka. Létezik tehát nemzeti oldal, azon áll ő, és mindenki más ezzel szemben pozícionálható. Azt, hogy ennek a nagy magyarnak a hatalom megkaparintásához semmi sem elég drága, a bokros-csomagozás mutatta meg. Karaktergyilkosság-sorozatának első áldozata, Bokros Lajos a kiváló közgazdász

ugyanis rendbe tette a költségvetést, és növekedési pályára állította a gazdaságot. Orbán és elvtársai a nemzet első számú ellenségének állították be, majd – szerencsésen megnyerve az 1998-as választásokat – kiváló költségvetési helyzetben vehették át a kormányzást. (Ha azóta is azt a szigort és befektetésösztönzést követné a magyar gazdaságpolitika, amelyet Bokros Lajos elirányzott, mára hazánk fejlettségben túlszárnyalhatta volna Szlovéniát.)

A táborépítést, illetve a táboron kívüliek szeparálását szolgálja az orbáni propaganda is. „Mennyivel jobban kommunikál, mint az ellenfelei.” – hallani nem egyszer. (Ezt valószínűleg maga is terjeszti, amint azt is, neki van kellő tapasztalata, ha mást választanak, az sem lesz jobb, mint ő.) Az orbáni kommunikációt az egyszavas, szívdobogtató üzenetek, mint „magyar”, „haza”, „keresztény”, „nemzet”, „család” végtelenségig sulykolása mellett a közízlés lerombolása, az alacsony élcelődés jellemzi, mint „cokik és sallerek”, „tavaris – Tavares”, „váll-lapos bürokrata”. Már a hangneme is szélsőséges, és az egyáltalában nem a nyugat-európai konzervatív pártokénak, hanem a szélsőjobbaldaliakénak felel meg, pláne az olyan hívószavak tekintetében, mint „erős kormány”, „vér és becsület”, „ősi föld”, „a magyarok vezetője”. A mítoszgyártással fokozható a hatás: „megmondtuk a hegynek, hogy menjen el, és a hegy elment”.

„Minden propagandának népszerűnek kell lennie és szellemi színvonalát a felvilágosítandó tömeg legkorlátoltabb rétegének felvevőképességéhez kell szabnia” – szögezte le a Hitler *Mein Kampf*-ban. Valamint azt: „Minél nagyobb a hazugság, annál könnyebb azt az emberekkel elhíttetni”. És még folytathatnánk a példákat, hogy az emberek könnyebben hiszik el a rosszat, mint a jót, a saját hibáikat szívesen tolják bűnbakokra, nehézségeiket mindjárt elviselhetőbbnek érzik, ha azokat valamely ellenség számlájára írják. Goebbels doktortól azt is tudjuk, hogy a népszerűsítendő üzenetet a végtelenségig ismételni kell. Mindehhez persze a sajtószabadság lerombolása és a cenzúra bevezetése szükséges, a közszolgálati médiumok pártszócsővé züllesztése, az ellenzéki sajtó felszámolása – olyformán is, hogy a lap megmarad, csak éppen a tartalmat cserélik ki lopva. Az állandó hazudozás, cinikus kettős beszéd, a tények összekuszálása, zavarkeltés, sárdobálás, karaktergyilkosság, mindamelllett, hogy remek szórakozást és témát kínál a tábornak, azt a célt is szolgálja, hogy ne menjenek el szavazni az elbizonytalanított ellenzéki választók.

Orbán második nagy politikai karaktergyilkosságát – az öszödi beszéd puccsszerű, a tévé szétverését és világbotrányt eredményező kiaknázását – követő kétharmados többsége birtokában haladéktalanul nekilátott a magyar alkotmány felszámolásához. Minden politikai lehetőséget lezárt, amellyel ellenzékiként a demokrácia korszakában – amelyet persze diktatúrának nevezett – sikeresen operált: a parlamenten kívüli eszközöket, a népszavazást, az alkotmánybíróság kontrollját, de legfőképpen a kétfordulós választást. Működése nagy felháborodást váltott ki jogászörökben is, az viszont nem kapott hangsúlyt, hogy azok a professzorok, akik kidolgozták az 1990-es alkotmányt, elégtelen munkát végeztek.

Elintézhethetnénk az ügyet azzal, hogy mindez csak taktika, átmeneti intézkedés, majd egy eljövő választás, esetleg népmozgalom elsöpri ezt a rendszert. Csakhogy az, aki 2010-ben született, már kijárta az Orbán-rendszer óvodáit, általános iskoláit, az értelmiség pedig a Kádár-korabeli jócskán meghaladó szervilizmusról tett tanúbizonyságot különösen a humán tudományok terén. Például egy ifjú kutató, miközben problematikusnak tekinti a legmagasabb fórum, a nép által hatalomba emelt Károlyi-kormány legitimitását, elfogadja a puccsal – a megszálló románok szuronyáival – hatalomra került Friedrich-kormányét, mert az egy Habsburg főherceg előtt tette le a hivatali

esküt.

Hát a magyarság még midig összehangolható a Habsburg-pártisággal, holott Európa elaggott középkorának túlélői soha nem kértek bocsánatot Arad miatt, Európát belesodorták az I. világháborúba – amelyet a németek oldalán sem nyerhettek meg –, a dinasztiájuk melletti kitartásunk jutalma pedig Trianon lett? Ez úgy történhetett, hogy a magyarság eszményeit lopva kicserélték. Antall József kezdeményezését Orbán háromszázezer határon túli választóra devalválta.

Mindezen machinációval együtt sem sikerült több támogatót összelapátolnia másfél milliónál. Mire jutott hát másfél millió magyar miniszterelnöke? Nézzünk szét a társaságán, amely 2023. augusztus 20-án ott tündökölt mellette a díszemelőnyen. Európai Unió, pontosabban „visegrádi” partnerei azért nem voltak ott az augusztus 20-ai budapesti ünnepeken, mert meg sem hívta őket. Recep Tayyip Erdogan török elnök, valamint az azeri, kirgiz, türkmén és üzbég autokrata vezetők, Vlagyimir Putyin legjobb tanítványai az ő partnerei, minden magyar szégyenére. Az atlétikai világbajnokság stadionjának VIP páholyában pedig feltűnt Sebastian Kurz bukott osztrák kancellár is, aki ellen nemrég emeltek vádat, valamint Andrej Babis volt cseh kormányfő, aki miatt külön összeférhetlenségi törvényt fogadott el a cseh parlament. A vendégek között ott sem volt jelen egyetlen uniós kormányfő sem. A díszes társaság a tábor újraépítésének szükségességét jelzi, hiszen az Oroszországgal fenntartott hosszú távú viszony hasznossága még a legelkötelezettebb hívek számára is megkérdőjeleződött. Orbán magyarázata szerint a „keleti nyitás” eredményét jelzi, hogy a türkmén miniszterelnökkel megkezdődhettek a Magyarország energiafüggetlenségére irányuló tárgyalások. Valóban, már el is képzeljük, amint a Türkmenisztánból beérkező tankerből lefejtik az olajat a csepeli szabadkikötőben. Ahol a víziszállítás nem lehetséges, ott tevehátra rakják a hajót. Ez a szállítási mód nem csak nagyon gazdaságos, igen üzembiztos is, mert ha kigyulladna a szállítmány, nedves tevehőrrel azonnal el lehet oltani. Merjünk nagyot álmodni, álmok színes luftballonjait magunk előtt fújni.

Megszüntette a demokráciát, a jogállamiságot, kikapcsolta az alkotmányosság zálogát, a fékek és ellensúlyok rendszerét és a társadalom ellenőrzését kormánya felett. Cserébe megteremtette a maffiaállamot, amelyben az újraelosztás kedvezményezettje a saját magánklientúrája. Az úgynevezett nemzeti tőkésosztály sokkal többbe kerül az országnak, mint a kiebrudalt multinacionális cégek. A nyugati befektetők helyett keletiek érkeznek. Akkumulátor- és autógumigyárakat építenek. A gazdaság monokultúrássá vált, a gazdaság korábbi szektorális tagozódása, sokszínűsége, tudásfelvevőképessége megszűnt. A befektetők lényegében hozzák a saját technológiáikat, és annak alkalmazását gyakoroltatják be. Főképp a betanított munkásokkal. Az értelmiségiek, akik versenyképes jövedelemre vágyanak, és nem tudnak, vagy nem óhajtanak betagozódni a kormányzati klientúrába, külföldön keresnek munkát. Persze egyre kevesebben, mert gyorsan csökken az oktatás, ezen belül az 1990 előtt még legendásnak mondott egyetemi képzés színvonala, bár a férőhelyek száma folyamatosan növekszik. Egy mai magyar diploma jó, ha annyit ér, mint egy erős gimnáziumban szerzett érettségi az 1980-as évek közepén.

A GDP csökken, illetve stagnál. A hivatalos statisztika alapján egy év alatt 7,5 %-al esett vissza a kiskereskedelmi forgalom. Ez a valóságban 15 %-os életszínvonalcsökkenést jelent, amelynek zöme a választások előtti, költségvetési fedezet nélküli ajándékozásokkal hozható összefüggésbe. Folyamatos a leszakadás a nyugati országoktól, holott a rendszerváltás az ottani jogállami és jóléti viszonyokhoz való közeledést célozta meg. A szegénység bővülése mellett

aggasztó a szellem beszűkülése, amelyet másfélmillió magyar miniszterelnöke és szoldateszkája a legserényebben elősegít. Jelesül, az értékes nemzeti gondolkodás keresztény nemzeti ideológiába béklyózását. Helyesen mutat rá Simor András: „A horthymiklósok nem magyarok. Akik őket akarják rehabilitálni, magyarságunkban szégyenitenek meg bennünket. Gondoljunk erre is, amikor az egyoldalú szolidaritást gyakoroljuk.”

Gondolunk erre, miközben a Kossuth teret a harmincas évekbeli állapotába építik vissza, a miniszterelnök felköltözik a Várba, a legfőbb bíróság „Kúria” lesz, alatta „ítélőtáblák” működnek, „vármegyékben” élünk, a kormány hivatalait „ispánok” vezetik, a korszerűsített fajelméletek, a lingvicizmus és az etnicizmus keretében virágozhatnak a „magyarságtudományok”, amelyek azt bizonygatják, hogy a magyar nyelvet beszélők logikusabban és világosabban gondolkodnak, mint mások, ezzel is összefüggésben magasabb kulturális szinten állnak a környező népeknél – a teljes Kárpát-medencére való területi igényük megalapozott hát –, ezen eszmeiség alapján minősítheti az államtitkár – egyelőre még nem főistállómester vagy pohárnok – a magyar irodalom nyolcvan százalékát szemétnak, és folyhat lejárató kampány költőóriásunk, Ady Endre ellen – halálának századik évfordulóján.

Már úgy vagyunk, mint ahogy egy másik szemét írja:

„A város peremén, ahol élek,
beomló alkonyokon
mint pici denevérek, puha
szárnyakon száll a korom,
s lerakódik, mint a guanó,
keményen, vastagon.

Lelkünkre így ül ez a kor.
És mint nehéz esők
vastag rongyai mosogatják
a csorba pléhtetőt –
hiába törli a bú szivünkről
a rákövesedőt.”

Magyarország csorba pléhtetője alatt pedig folyamatosan és súlyosan sérülnek a helsinki alapelvek.

A belügyekbe való be nem avatkozásra hivatkozva Orbán állandóan azt kiabálja, hogy az EU olyan kérdésekbe szól be, amelyek a magyar kormány kompetenciájába tartoznak, ami egyébként nem igaz, mert csak azokat a dekrétumokat kifogásolják, amelyek uniós jogszabályokba ütközőnek, és azok betartását pedig Magyarország csatlakozása aktusával vállalta. Ugyanakkor az ország nyilvánossága elől elbújva Orbán, rendszerének finanszírozásáért súlyos politikai elköteleződést vállal olyan antidemokratikus hatalmak felé, mint Oroszország és Kína.

Másfélmillió magyar miniszterelnökének esze ágában sincs tiszteletben tartani a magyar állampolgárok emberi jogait és alapvető szabadságjogait, különösen, ami a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadságát illeti, és amiért a demokratikus rendszerváltók, az MDF és az SZDSZ alapítói üldöztetést, háziőrizetet, olykor még börtönbüntetést is szenvedve annyit küzdöttek. A választási rendszer: intézményesített csalás. A választási kampány: az ellenzék

útszéli stílusú lejárata. A politikai véleménynyilvánítás joga: Orbáné. Köztársasági elnöke nyíltan hirdetheti: érdemes kereszténynek lenni, mert az karrierlehetőség is. A gondolat szabadsága: szabadon, még nem kötelező jelleggel lehet zsidózni. A lelkiismeret szabadsága: a lesütött szem. A meggyőződés szabadsága: bátran vállalható a kormánypártiság.

Végül pedig Orbán a saját népétől vette el az önrendelkezés jogát.

Másfélmillió magyar örökös miniszterelnökét – autokrata elődeihez hasonlóan – nem zavarja az a tény, hogy a legkevésbé sem alkalmas egy ország irányítására, és megszerzett hatalmával – pozitív értelemben – nem tud mit kezdeni. Új jeladáson törí a fejét, így hát kijelenti, hogy a magyarság nem valami véletlenszerű esemény, hanem küldetés. Ő is küldetést teljesít. Mint, mondjuk, egy Robespierre. Csak míg a Megvesztegethetetlen, miután saját párthívei megbuktatták, valóban egy nyomorúságos albérleti szobából lépett a vérpadra, a magyar diktátor politikai működését jó alkalomnak tekintette mesés vagyon összeharácsolására is.

Délibáb

Jahoda Sándor: Katasztrofális túrizmus

– Jó napot kívánok, újságíró vagyok, és szeretném megkérdezni, hogy...?

– Béla, *most!* Így. Jó lesz

– Biztos?

– Persze!

– Jó napot kívánok, újságíró vagyok, és szeretném megkérdezni, hogy...?

– Már föl is van téve... ripsz-ropsz... nézd!

– Nem is rossz... Csak a 49 fok van kissé homályosan, nem?

– Dehogy, simán látni. Teca, te mindig olyan borúlátó vagy.

– Jajnemááár...

– Jó napot kívánok, újságíró vagyok, és...

– Nem látja, hogy szelfizünk?

– Ne, Teca, hallgassuk meg!

– Ha te mondod...

– Jó napot kívánok, újságíró vagyok, és szeretném megkérdezni, hogy milyen célból keresték fel városunkat?

- Te, Béla, ez nem lát?
- Ne, Teca!
- Ha te monddod...
- Szóval, mi túristák vagyunk. Járjuk a világot. Tudja, hogy van az.
- És ennyire szeretik a kánikulát?
- Csak a kánikulát.
- És persze a rekordokat.
- „Rekordokat”?
- A kánikularekordokat.
- Úgy értik, hogy...?
- Igen. Mi mindig ott vagyunk a „tűzvonalba”, ott, ahol rekordhőmérséklet várható.
- Elmegyünk akár a világ végére is. Minket nem lehet megállítani, nem ám!
- Hát ez pompás! És ha szabad kérdezni, hova mennek legközelebb?
- Lássuk csak. Madrid.
- A *Prado* múzeum érdekli önöket?
- Az meg mi a franc?
- Gyönyörű festmények meg...
- Te, Béla, ez normális?
- Hagyd rá, Teca, nem veszélyes!
- Hát akkor a...?
- Ha tudni akarja, hétvégére 50 fok lesz ott!
- Úgy érik, hogy öt-ven fok?
- Te, Béla, ez még süket is?
- Hagyd rá, egyik füleden be, a másikon ki.
- És onnan...?
- Ezt meg honnan veszi?
- Szóval, ha jól értettem, önök oda mennek, ahol éppen rekordkánikula várható?
- Na, leesett neki...
- Igen, minket ez izgat. Évente új albumot adunk ki, a fotóinkkal...
- Amin mi is rajta vagyunk...
- ... meg a rekordot érő hőfok.
- És ha szabad tudnom...?

- Kissé kíváncsi vagy...
 - Hagyd rá, Teca, még bepipul, aztán nézhetünk...
 - És ha szabad tudnom, az abszolút rekordnál is ott szoktak lenni?
 - Te, Béla, ez abszhülye, vagy mi? És ha azt mondom, hogy jövő héten a *Halál Völgyé*be megyünk, az abszolút csúcstámadásra?
 - Ne törődj vele, Teca, húzzunk innen, nemsokára indul a madridi gép!
 - Jó, jó, Béla, nekem kezd szimpi lenni az ürge... Hé, és te hová?
 - Egyhetes nyaralásra megyek az Északi-sarkra.
 - Oda? Minek?
 - Hagyd már, lekéssük a gépet!
 - Na, miért, ki veled!
 - Mert ott csak 34 fok van.
 - Mínusz?
 - Nem. Plusz.
-

Jahoda Sándor: Bankok városa

- Jó napot kívánok!
- Jó napot kívánok! Megkaphatnám a sorszámát?
- Ó, de szeles vagyok! Persze, tessék.
- Köszönöm. Miben segíthetek?
- Az egyik tévéreklámban láttam az igen kedvező kamatozású új személyi kölcsönüket...
- Jobb helyre nem is jöhetett volna! Valóban, a *többi bankhoz* viszonyítva – ahol, hangsúlyozom: azonnal átvernék Önt valami ócska, szemfényvesztő ajánlattal –, mi, igazodva a ma emberének korszerű igényeihez, és, természetesen a pénztárcájukhoz, alkottuk meg ezt a konstrukciót.
- Ez kell nekem! Tudja, elromlott a mosogatógépünk, és kéne már egy jó plazmatévé is.
- Remek! Mi segítünk a bajbajutottaknak. Önnek *lesz* új mosogatógépe és új plazmatévéje, ha a fene fenét eszik, akkor is. Örül neki?
- Valósággal madarat lehet fogatni velem!

- Néhány papírocskát azért ki kell töltenünk.
- Hajrá, vágjunk bele!
- Jó. Dolgozik?
- Igen, kozmetológus, fotológus és fénymásológus vagyok egy multinacionális cégnél. A párom ugyanitt raktárügyi szakasszisztens.
- Ez mind számít. Mennyit is szeretne?
- Ötszázezer forintot.
- Tehát félmilliót, helyes. A papírjait kérném.
- Tessék.
- Köszönöm. Igen, igen, jó. Akkor én most fénymásolgatnék egyet, ha nincs ellenére.
- Már hogy is lenne, hisz mondtam: fénymásológus is vagyok, hihi...
- Nos, itt vannak az Ön papírjai, tegye el, a többit meg olvassa át és írja alá, legyen szíves. Nem mintha nem bízánk meg vakon az ügyfeleinkben, de a törvény az törvény.
- Egyetérték Önnel. Én pedig átolvasom, nem mintha nem bíznék Önökben, csak a mihez tartás véget, tudja.
- Tudom.
- Nos, tehát ezek szerint 24 hónap alatt kell visszafizetnem az összeget, heti 10000 forintjával.
- Jól látja, Hölgym. És amennyiben nem fizetné az egyik héten az adott részletet, azonnal birtokba vesszük a lakását, úgyszólván örökre a miénk lesz, Önök pedig mehetnek, ahová tudnak. De *ilyen* természetesen nem fordulhat elő, hisz mi bízunk az ügyfeleink lojalitásában.
- Igen, ez teljesen érthető, sőt jogos is. Miután kitöltöttem, mikor utalják a pénzt?
- Akár azonnal.
- Ez csodálatos! Ezt a gyorsaságot. Tessék, átolvastam őket és aláírtam mindet.
- Igen, rendben, jó... Készen is vagyunk! Uthalhatom máris?
- Ö... Csak utalni bátorkodott, hogy ha nem fizetem a...
- Az nem utalás volt. Az egy következmény, így akarjuk serkenteni az ügyfeleinket, hogy fizessenek.
- És ha elbocsátanak a...?
- Akkor felvesz, szintén tőlünk egy kedvező kamatozású hitelkiváltó csomagot, és – ennyi. Láthatja, mi mindenre gondolunk.
- Megnyugodtam. Uthalhatja!

Jahoda Sándor: Talkshow

– ... mert az úgy volt, hogy az a kis *(sípszó)* aszongya nekem, hogy *(sípszó)* *(sípszó)*, hát erre én meg, hogy te szemét *(sípszó)*. Mert úgy fel *(sípszó)* az agyam, hogy ...

– És miért nem *(sípszó)* pofán?

– Miért, miért. Hát mert ott voltak azok a *(sípszó)* *(sípszó)* zsernyákok, azért! Mondta is az egyik *(sípszó)* *(sípszó)*: Hát ti mi a *(sípszó)* csináltok? Erre én...

– Legalább jól *(sípszó)* volna őket a bézbólütőddel!

– És mondd már mi volt még! Na, mondd már, majd *(sípszó)* az ideg, a szemét *(sípszó)* *(sípszó)*!

– Mi a *(sípszó)* mondjak még?! Te kis türelmetlen *(sípszó)*!

– Te vagy a *(sípszó)*!

– Mi a *(sípszó)* veszekedtek itt?! Adásban vagyunk, hogy a *(sípszó)* életbe, ti *(sípszó)*!

– A *(sípszó)* tele van veletek! Ebbe a *(sípszó)* stúdióba se jövök többé! Hogy az a *(sípszó)* *(sípszó)* *(sípszó)*!

– Tudod, mi vagy te?! Egy *(sípszó)* *(sípszó)* *(sípszó)*!

– ... Te meg egy *(sípszó)* *(sípszó)* *(sípszó)*!

– Köszönjük kedves nézőinknek, hogy velünk tartottak! A jövő héten ugyanitt, ugyanekkor! További nyugodalmas jó éjszakát kívánok önöknek!

Ady Endre: Új várak épültek

Ujjunk begyéből vér serken ki,

Mikor téged tapogatunk,
Te álmos, szegény Magyarország,
Vajon vagy-e és mink vagyunk?

Vajon lehet-e jobbra várni?
Szemünk és lelkünk fáj bele,
Vajon fölébred valahára
A szolga-népek Bábele?

Ezer zsibbadt vágyból mért nem lesz
Végül egy erős akarat?
Hiszen magyar, oláh, szláv bánat
Mindigre egy bánat marad.

Hiszen gyalázatunk, keservünk
Már ezer év óta rokon.
Mért nem találkozunk süvöltve
Az eszme-barrikádokon?

Dunának, Oltnak egy a hangja,
Morajos, halk, halotti hang.
Árpád hazájában jaj annak,
Aki nem úr és nem bitang.

Mikor fogunk már összefogni?
Mikor mondunk már egy nagyot,
Mi, elnyomottak, összetörtek,
Magyarok és nem-magyarok?

Meddig lesz még úr a betyárság
És pulya had mi, milliók?
Magyarország népe meddig lesz
Kalitkás seregély-fiók?

Bús koldusok Magyarországa,
Ma se hitünk, se kenyérünk.
Holnap már minden a mienk lesz,
Hogyha akarunk, ha merünk.

Köves István: Lódz óváros

a csönd és félelem oszlopcsarnokában,
hol néha léha pókok fénylő szála száll,
ballaghatok csomag, hátizsák, teher nélkül,
mint szabadságos fegyenc, körbesétáló,
sorakozva, motyójában a legszükségesebbel,
akit még nem kísértek így, sokat kell még okulnia.

korhadtt kerti padba vert húszas szegként,
állok a nap verte világ előtt, árnyéktalan,
tudva, okkal, céllal kerültem így ide,
valaki akart, vagy előbb-utóbb fog kezdeni
velem valamit, szüksége lesz rám, nagyon,
ismer, tudja, ápolgatom, ha virág, ha gyom.

vagyok nyomorult kulcs a zárban, akadó tollú,
akkor lesz csak enyém ez az élet, ha végre meghalok,
lesz, aki átkoz, lesz, ki vigasztal, jön, kire múltam ráhagyom,
bóbiskol már a holtak kertje, hintáz az ezüstlevelű hársfa,
véres hold fénye támolyog, karolják dülöngő házsorok,
a gettó határán megállt az idő, odabenn rekedt a fájdalom.

Köves István: Lábáztató özvegyasszonyként

(Landscape 2. Háború mutatkozik ...)

Még cimbalmozik a faágakon a kinti fagy,
cinkéink sem tanácskoznak, deres, néma a táj,
karingben keringnek a kertben, majdnem, mint
füttyös rikkancs a dohogó autósorok közt,
fénylő tollú csóka rikácsol csak a szalmatetőn.

Lábáztató özvegyasszonyokként, talpig feketében,
a szélső fűzfák már a fehéret habzó vízben állnak,
a legsötétebb törzsű ívben a rohanó patakra dől,

az ár mérgében a meder szélét harapja magamagának,
migráns tavasz idők járnak dermedt kertjeink alatt.

Fénylik körül az egész vidék, mint rezgő aranymosótál,
a sárga homokból fölkapó nap az ágakba vágja sarkantyúit,
a kim dzsong il frizurás galagonyabokor árnyékában
hátradrótozott kezű holnapok várják a kivégzőosztatot,
s a határról a távoli torkolattüzek izzó kohója is idevilágít.

Köves István: Harangozó szívvel

Csak belépett Nasztyaszja Filipovna,
s szótlán mellém feküdt, úgy, mint aki megjött,
már megint az a Rogozsin – mondta,
és már aludt is mellettem, ártatlan mosollyal,
s a párnában mintha fészkelve, fülem alatt
fehérmellényes, fecsegő fecskefiókák
mocorogtak volna párálló lélegzetétől,
megbocsátani, vigasztalgatni se maradt időm,
ő visszafogadta már mellém magát, szuszogva,
én meg úgy örültem, hálásan, harangozó szívvel,
mint aki lekönyörögte magának a kéklő végtelent.

Szepes Erika: Vízszintes

– Húzz egy vonalat! – kérik sokszor. És a kisgyerekek és a felnőttek többsége egyaránt a legkézenfekvőbb megoldást választja: húz egy vízszintes vonalat. Mert vízszintesen járunk, vízszintes az asztal, amin a vonalat húzzuk, és – nem utolsó sorban – vízszintes a víz. Ezért jut eszünkbe először a mindkét irányban a végtelenbe tartó egyenes. Addig végtelen, amíg magánvalóként látjuk, amint valamivel – ponttal, vesszővel, vonalkával – lezárjuk, véget vetünk

végtelenségének, már képzeteket társítunk hozzá, jelentéseket kezd felvenni. Belátható terjedelmű szakaszok szimbólumává válik, talán legelőször egy út elejének-végének szimbólumává. És innen már csak egy továbblendítő gondolattal életúttá. A kezdettől a végig. De elhessegetve a borús látomást, még sok-sok lehatárolt vízszintest is láthatunk. A valahová elindulástól a megérkezés örömét, a jóízűen bevégzett munka után az elért otthon meghittségét, az utazás kezdetét és a honvágygal sarkallt hazatérés mámorát. A napi fáradtság után az ágy hívogató, testet kinyújtóztató nyugalma. És ágyakat, ágyakat, ágyakat, amelyekben jó volt érezni a test létezését, feszülését és elernyedését.

Lehatárolt vízszintesek a bebarangolható sétautak, a földre terített piknik-takarók, az élményt vagy elutasítást kiváltó könyvek. És függőlegesek által lehatárolt és tagolt vízszintesek mindennapos, kötelezően megtett útjaink boltokba, gyógyszertárakba, a megszokott és megkedvelt parkokba.

A parkokba, amelyek közepén általában szökőkút fröcsköli magasba, majd szívja vissza magába a vidáman cserregő vizet, amelyben nyaranta pucér kölykök pancsolnak visítózva. A szökőkutak körül padok szoktak lenni, amelyeken a friss levegőre vágyó, útjukat odáig vezető, majd ott megszakító emberek megpróbálják jól érezni magukat. Nálunk – fiatal éveim kezdetén – ezek a padok két tulipirosra festett deszkából álltak – egy vízszintesből, az ülőfelületnek, és egy függőlegesből a háttámasznak - durva kövekre rögzítve. Tulipirosak voltak, kezdetben. Aztán a festék lehámlott, előbukkant alóla a sokszor megázott fa, de hát padok voltak, évtizedekig. Majd a felnőtt éveim kezdetén kaptunk helyettük újfajta, igényesebb kivitelű padokat, melyeknek az ülőfelülete teljes testeket befogadott, a háttámlának dőlve pedig el lehetett szenderedni.

Amíg lehetett. Mert nálunk – idősödő koromban – most éppen más értelmet nyernek a tárgyak és a szavak. meg a lehetőségek. A hazavezető út sokaknak végetér a parkokban, amelyek, funkciót cserélve, az odatérők otthonává váltak. A szökőkútban már nem a gyerekek pancsolnak, hanem az otthonukat kényszerűen ide helyezők tisztálkodnak. Már amennyire lehetséges. Sőt: ha egyáltalán lehetséges. Mert mostanában – egyre idősödő koromban – nálunk nincs víz a szökőkútban. Vizet és energiát spórolnak vele, a díszkivilágítást meg, amely az ünnepekkor olyan hangulatossá tette a magasba szökő és visszahulló víznyalábokat, már el is felejtettük. A padok a parkokkal együtt rendeltetést váltottak: pihenő ülőhelyekből fekvőhelyekké változtak. Azaz ágyakká. Mint minden más vízszintes felület, ami volt akkora, hogy egy kevéssé jól táplált emberi test – és nálunk ez az általános – kinyújtózva elférjen rajta. Kapubejárók, boltok kirakatának külső padkái, no meg a járdák által határolt füves térségek.

A rászorultak leleményessége végtelen: szemünk láttára tették otthonukká a kiszemelt – majd a szokásjog alapján, az idők során kisajátított – padokat. Leterítették hullámpapírral, a valahai otthonokból megmentett párnákat, takarófoszlányokat helyeztek el rajtuk, a párnák mellett, a fejrésznél, hogy vigyázó szemüket oda vethessék, álltak vagy dülöngéltek a szatyrok, hátizsákok, szütyők.

Még ezeken a *Nyomorultak* írójának tollára való helyeken is szerezhették az ember lélekmelengető élményt. Az egyik kisebb parkocskában, már sötét este volt, egy férfi levette a cipőjét, a pad alá dugta, nehogy valaki elemelje (pedig nem volt különösebben kíváncsi portéka), papucsot húzott, elővett egy nagy lombseprűt, és komótosan nekilátott felseperni a padja környékét. Az összegyűlt avart, papírszemetet, eldobált üvegeket és más lomot egy nagy fekete szemeteszsákba gyűjtötte, a zsák száját nagy szakértelemmel lezárta, a szákot a szomszédos fának

támasztotta, majd kézfejjével letörölve arcáról a verejtéket, egy ronggyal a testét is megszártgatta, és végül kényelmesen elhelyezkedett az így otthonossá tett padon. Másnap este szerettem volna viszontlátni ezt a különleges, szinte irracionális reményt keltő élményt, és elsétáltam a kis parkba. A látvány megállított: két rendőr faggatta a tegnapi hajléktalant, igazolványokat kértek tőle, majd jobbról-balról karon ragadva elhurcolták. Csak a hátizsákját vihette magával. Otthonos cókókja árván gyűródött a padon.

A rászorultak életét megkeserítő leleménye is végtelen: szinte a jelenlétünkben estek át újabb metamorfózison a padok. A teljes testhosszat befogadó fekvő felületek közepére váratlanul és magyarázat nélkül keresztben álló fém karfákat erősítettek, de nem ám azért, hogy az ott pihenők azokon nyugtassák a karjukat, hanem azért, hogy ne lehessen a padokon végignyúlni. Hogy ne lehessen ágnak használni. Hogy ne alhasson rajtuk a hajléktalan. Démoni – és nyilván jól díjazott agyból – ördögi ötlet.

Sokszor járok arrafelé, ahol ezek a két végükön lezárt vízszintes felületek megfeleződnek, további kisebb felületekre oszlanak. Kisebb lehetőségekre. Mint a rajtuk fekvők élete. Mert kétféle hajléktalan környékezi manapság a padokat: az egyik fajta még van olyan hajlékony és vékony, hogy a térdét felhúzza, testét Z betűre formázva, mégis felkuporodik a kalodává tett padra. A végeredmény valamiféle magzatpóz, amelyet hajdan már ismert. A másik fajta megtalálta a nagyobb vízszintet, az anyaföldet, ahol nem a magzatpózt álmodta vissza magának, hanem az életút másik végéhez közelítő kiterítettséget. Egy éjszakai sétámon, mínusz 10 fokban, egy tízemeletes panelház tövében, láttam valami sötét kupacot. Közelebb menve, jól kivehetően, három ember feküdt a földön.

– Megfagynak! – gondoltam rémulten. – Nagyon hideg van! – Megpróbáltam élesztgetni őket, reménytelenül. „Tajt részek” voltak. Meg se hallották, hogy szólok hozzájuk. Előkaptam a mobiltelefonomat, és hívtam a 112-t. Azt mondták, nem hozzájuk tartozik az ügy, hívjam a rendőrséget. Hívtam. Azt mondták, nem rájuk tartozik, hívjam a polgárőrséget. Hívtam. Azt mondták, nem rájuk tartozik, hívjam a 112-t. Hívtam. Újra, most már emeltebb hangon és követelőzőbben. Mondtam, hogy ha nem szállítják el a három részeket, másnap reggel jöhetnek a három megfagyott emberért. Az már nem rájuk tartozik, mondták, hanem a Nemzeti Népegészségügyi Központra. Kértem, könyörögtem, hogy intézkedjenek, és hívjanak vissza a kijelzett számomon, ha történt valami. Másfél órát vártam, hiába. Nem akartam megfagyni az éjszakában, nekem még volt utam hazafelé.

Másnap reggel a ház tövében nem volt semmi és senki.

Néhány napra rá a Toronyhír nevű helyi hírharsona közölte, hogy az elmúlt hideg napokon hány ember fagyott meg az otthonában, fűtés hiányában, vagy az utcán, otthon hiányában. Tudtam, hogy sokuk kitaszítottasága – köztük az általam látott háromé is – a modernül formatervezett padok segítségével találta meg az élet végéhez vezető vízszintes utat, a magzatpózt imitáló kényszerűségtől a tetemlét korlátlan kiterjedéséig. Koporsójuk pedig nem lesz. Vízszintesen nyugszanak majd az anyaföldben.

Halász Gábor: Magyar álmodók

1883-84-ben kócos fejű, divatos franciás szakállukkal öreget mutató, mégis gyerekifjak gyűlnek össze Pesten, komoly, jegyzőkönyvekben megörökített ülésekre, hogy szenvedélyesen megvitassák a kor kiélesedő kérdéseit. Apáik még politikusok, ők nemzetgazdák, azok a szabadelvűség külsőleges diadalainak örvendeznek, ők a belső vereséget látják. Az illúziók nagy dáridója után ők az első kiábrándultak és kételkedők; valóságérzékük szociális reformot kíván, Le Playt emlegetik elsőként nálunk, aki maga is a teoretizálásból a realitás síkjára vitte át a szociális kérdést, Albert de Mun keresztyén szolidaritása érdekli őket, amerikai példák, gyárlátogatások tanulságai. Mindebben még semmi meglepő nem volna, hisz ezekben az években Moszkvától Londonig mindenütt realista fiúk kerülnek szembe a politikai álmokba merült apákkal. Ami meglepő, és a képet sajátosan magyarrá teszi, hogy ez a pesti „intelligentsia” arisztokrata fiúkból áll, csak bálványozott vezérük polgár, ha családja régiségben versenyez is az övékkel. Az írónak és társadalmi reformernek készülő Justh Zsigmond viszi bele barátait, a Széchenyi, Mailáth, Szapáry, Zichy, Batthyány, Teleki, Keglevich stb. grófokat egy ilyen angol mintájú vitakör megalapításába, hogy könyvekről, témákról vitatkozva készüljenek fel a jövő feladatára, amit Justh érzése szerint nekik, a vezető réteg fiainak kell megoldaniok. A fiatal vezér az igazi reformerek ösztönével baráti társaságokban a személyes befolyásolás, meggyőzés eszközeivel akarja a javító törekvéseket kicsíráztatni, megértve, hogy a reform lényege a kevesek belső megújulása.

Jövendő főrendek és országnagyok szerezhettek e baráti eszmecserékben életreszóló, esetleg hazájuk sorsára döntő benyomást. Hacsak – és itt válik a kép véglegesen magyarrá – a kísérlet meg nem törik, az energiák ki nem lobbannak a körülmények, a megszokás, az egyéni gyengeségek folytán, és a valóságra esküvőkből éppen a valóság erejénél fogva nem válnak a rutinba, a dolgok megszokott menetébe beletörődők, a lázadókból tehetetlen különcök, elbukó magányosok, magyar álmodók. Justhra jellemző, hogy szívéhez legközelebb ezek a fáradt, kifinomult lelkek állanak, kik látják a jót, de erejük nincs a megvalósításra. Mélységes rokonság, az igazi energia hiánya fűzi őt hozzájuk, meg az analitikus érdeklődés, mert hiszen kallódásukban érdekesebbek, mint a sikeresek. A reformer csalódásából így húz hasznót a regény- és naplói.

Az egyik kedvenc Keglevich Imre, „egyike a legérdekesebbeknek a rising generation-ben” – írja róla naplójában. Szokatlanul magas, előrehajlott termetű, beesett, gyenge mellű fiú. Száján ironikus mosoly, de a szem cáfol, és rejtett jóságról beszél. Apja a nagyvonalú intendáns, aki a nagyúr régi művészetpártolását természetesen, fennakadás nélkül éli tovább a modernizált formában. A fiú már ideggyenge, tépelődő észlény, célját, pályáját illetően határozatlan. Az ellenszenvében biztos; nem akarja a szokványos utat folytatni, ami a magyar mágnásfiú előtt nyitva áll, de hogy kezdjen a máshoz, maga sem tudja. Justh egy alkalommal megkérdi tőle: mit írjon meg regényében a magyar társaságról. „Annak a fiatal óriásnak típusát – feleli – kit a körülmények láncolnak le, kit a magyar előítéletek s hibák tesznek tönkre, s így ezáltal nem érvényesítheti magát”. Természetesen önmagára gondolt. Máskor a kistapolcsányi parkban beszélget az éjszakába nyúlóan a két ifjú barát; hogy nyerhetnék meg az embereket eszméiknek? Justhnak a barátja szerint könnyebb a dolga, mert céljai elsősorban irodalmiak, és a közönségre számíthat, de ő, kinek a szociális kérdés a talaja, egyedül áll. Hol kezdje el a munkát? Tökéletes

szabadságra, és legalább 100 ezer forint évi jövedelemre volna szüksége, hogy terveit megvalósíthassa. Valami nagyarányú társadalmi kísérlet lebeghetett a fiatal arisztokrata szeme előtt, későbbi életében legalább különös módon keveredik a nagyvonalú elhatározás és a tehetetlen akarat. Birtokot bérel Albániában, magyar parasztokat telepít át, hogy mint egy mintafarmon életbe ültesse gazdasági elgondolásait; az első szigorú tél és a betegsége keresztülhúzzák számításait. A tüdőbaj, amely testét megrohanja, csak stílusos kiegészítője a belső láznak és sorvadásnak; harminchárom éves, mikor reformálmai örökre elnyugszanak. Nem cáfolta meg az ítéletet, amit az élesszemű emberismerő fogalmazott naplójában a darwinista, Marxot olvasó, a modern tudományos reformer szerepében tetszelgő ifjúról: „Töprengő, Hamlet-szerű fiú, aki azonban semmit sem titkol annyira, mint azt, hogy ez... Egyike azoknak, kiknek hiába van családja, hiába élnek társaságban, hiába visznek bizonyos szerepet a külvilágban, azért elhagyatottak, egyedül vannak, tökéletesen egyedül.”

A közösség felé tapogatózó, de menthetetlenül magányra és belső korhadásra kárhozottatott lélek Csáky István is, a kultuszminiszter gróf Csáky Albin fia. „Összetett fiú, beteg lélek beteg testben – jellemzi a napló – illetőleg inkább öreg lélek öreg testben. Generációk és generációk tapasztaltsága, a generációkon és generációkon átörökölt nyugalomvággyal. Ez a fiú is bámulva látja, hogy néki még át kell élni egy életet – maga sem tudja, hogy jutott hozzá.” És maga sem tudja, hogy huszonöt éves korában, amikor már képviselő, és látszólag sima út áll előtte, miért dobja el magától. Hamlet volt a kedvenc olvasmánya, jegyzi fel róla a nekrológ.

Mi viszi az öngyilkosság felé a következő kedvencet, Batthyány Gézát, a mártír miniszterelnök unokáját? A művészet mellett a természettudomány izgatja, a növények átalakulásáról gondolkodik és ír egy kis füzetet. A kultúra, társadalom és természet organikus egységben kápráztatja őt is, mint annyi más modernista társát, a morfológia tanulságot ad a reformra; a természet egy, a sejttől a legmagasabb rendű szervezetig, és egyféleképpen orvosolható. A darwinizmus úgy szállotta meg e dilettáns kutatókat, mint a legszebb jövő ígérete; tündéri álom a teremtő átalakulásról, a legjobban kiválasztásáról. Ha voltak valaha idealisták, ezek a természetre, törvényekre, szükségszerűségekre hivatkozó anyagelvűek azok voltak. Mindent ígért nekik a természettudományos világnézet; erkölcsök javulását, társadalmi megújulást, csak egyet nem tudott csodálatosképpen megadni: az egyéni boldogságot. Bágyadtan, örömtelenül, belső közönnyel szemlélik a nagyszerű látványt, kezükben van, hiszik, a csálhatatlan módszer az emberiség megváltására, csak éppen kedvük és erejük nincs a felhasználáshoz. Még a legközvetlenebbül adódó területen, a művészi teremtésben is csak a passzív, letargikus szemlélet az osztályrészük. „Finomult, majdnem elfinomult faj. Kevés vér, sok ideg – ítél a Justh-napló a kis Batthyány grófról. – A legművészebb egyéniségek egyike Pesten anélkül, hogy művész lenne. Mert hogy az legyen, ahhoz energia is kell, ez pedig az én jó Gézámnak tökéletesen hiányzik.” Az önkéntes halál volt az első tett, amit végre tudott hajtani.

Meghal fiatalon Széchenyi Lajos, akit kivételes politikai érzékéért nemzedéke legértékesebb tagjának emlegettek, meghalnak a társaságból mások, névtelenebbek, az életbe alighogy kilépettek; mintha vitáik egyik legkedvesebb tétele, a gyengék elbukása az életért való küzdelemben, rajtuk teljesednék be. És az életben maradtakban is mennyi az eltemetett ambíció, az elfojtott művészi vágy, a megbénult tetterő, a kicsinységekben szétforgácsolódó érzés- és gondolatgazdagság, „hála a konvencióknak, amely honatyajelölteknek nevelte őket” – írja Justh. Az egészre, a kivételesre törekedés beletörik a hivatalos közélet gépies menetébe.

Justh nem lenne szociológus, ha a baráti sorsokban meg nem látná a tipikusát, és nem lenne regényíró, ha a társadalmi képletek mögött nem az egyéni változatok izgatnák. Ahogy Madame de Sévigné a francia történelemben csupa ismerős családot talált, Justh számára is a magyar probléma rokon s baráti házak tündöklése és hanyatlása, a fajta végzetét a felsőmagyarországi ősi nemzedékek válságán méri; nagy regénye, a *Fuimus* valójában álcázott családi krónika. Amit naplójában közvetlen megfigyelésekbe, kisebb műveiben lélektani utalásokba zárt, egy társadalmi osztály belülről megélt sorsát, a rokon és résztvevő szellem előtt megmutatkozó belső gyengéket fogta itt össze egyetlen lélekbemerkoló képbe. Fuimus, voltunk – írhatta kétségbeesett büszkeséggel többszám első személyben, maga is egy hajszolt élet utolsó állomásán. De éppen mert magáról és az övéiről szólott, műve nem lett vádirat az irányregények szellemében, nem elvont tulajdonságokkal öltöztetett fel papírosalakokat, mint annyi elődje vagy utóda, hanem hajlékony, érzékeny gyengédséggel jegyzett fel róluk minden számbavehető, enyhítő és súlyosbító körülményt egyaránt. Jól ismerte, milyen nehéz e vidéki kastélyok élettempójából kiszakadni, álmos, nagy parkjainak, sötét, bolthajtásos szobáiknak, külön oligarcha nagyapáknak, maradiságukban is grandedám nagyanyáknak, a háznál lebzselő „udvartartásnak”, az egész lankasztó, bágyasztó légkörnek, az elevenek között kísértő múltnak ígézetéből szabadulni. Aki az újat keresi, messzire, külföldre menekül, mint ő tette idegen barangolásaiban, s még akkor sem biztos, hogy megtört a varázs, lelkileg nem nyűgözik-e letéphetlen kötelékek.

Gábor-Justh, a *Fuimus* hőse, hazatérve ezzel a szorongó gyönyörűséggel figyeli az itthoni családok összegubancolódott életét, féltestvére, Lőrinc (valójában egyik legkedvesebb barátja és rokona, gróf Révay Simon) erőtlenségét, s hallgatja az öreg rezonőr, Poldi magyarázatát az úgymint mindegyről. Poldi is rokon, kész regényhős, mielőtt a regénybe lépett volna; csavargó, világvándor, zseniális festő, sötét borongású tájak szerelmese, misztikus ábrándozó. A naplóban ezt olvassuk Mednyánszky Lászlóról: „Íme arcképe: kopasz koponya, cafatos, nagy szakáll, fejéhez arányítva kicsiny, tompa orr, piciny, kék, gyermekkifejezésű, fátyolozott szemek. Rendetlen, piszkos, elhanyagolt ruházat. Cinikus külső testben, lélekben. Így is, úgy is cinikusra játssza magát, pedig nagy szívébe belefér egy világ... Egy ősrégi faj vonalán az utolsó állomás. Benne kulminál századok finomulása, betegsége, tán vétkei.”

A regényben váratlanul jelenik meg a családi házaknál, finnyásabb rokonokban rémületet keltve, váratlanul tűnik el megint, mint a garabonciás. A hevülő Gábort ő érti meg legjobban, ha nem is bízik sikereiben. „Mirajtunk akarsz változtatni, gyermek? – kérdezi. –Hogyan? Meg bírsz küzdeni a fajjal, elég erősnek érzed magad szembeszállani azzal, amit századok állapítottak meg? Bírsz új vért önteni ereikbe?” Az ő választása a passzív művészé: gyönyörködni kell a rothadás különleges szépségeiben. Őszi tájképeinek ködös, avaros erdőmélye, annyiszor visszatérő témája, a valóságban is a halálba süppedést dicséri.

A regényben Justh töprengéseit tolmácsolja a pusztulás okairól. Századokon át egymás között házasodtak a felsőmagyarországi famíliák, házasodtak és marakodtak rangért, előzésért, kicsinyes érdekekért. Egy-egy omlatag várhoz ragasztott kastélyban fészekalja nemzetség élt, évtizedes kényszerű összeszokottságban, unalmukban gyötörve egymást, furcsa mániákkal enyhítve a végeérhetetlen hétköznapiakat. Voltak, akiket az ambíció kiröpített a tespedésből, fel az udvari, bécsi csillogásba; ezek Justh szemében hústalan, vértelen, jellegtelen sznobokká váltak; mintha díszhalak úszkálnának egy akváriumban. Az otthonmaradottak pedig beletörtek a környezetbe, vágyaik elfojtódtak, akarataik elcsenevészedett, vérkeveredés nélkül is elszlávosodtak. A tót

szolganépség, amely századokon át körülvette őket, valami ősi és rejtett igazságszolgáltatással így vett erőt urain. „Férfiaink gyengék, nincs akaraterejük, érzékenykednek, szőrszálhasogatók. Ami kevés erejük volna, azt nem a nagy, hanem a kis dolgokra adják ki. Kleinmeisterek, kicsinyesek. Sehol sincs annyi perpatvar, családi viszály, haragtartás, mint fenn, a mi kis bérces hazánkban.”

Van még egy fajtája a kiszakadóknak: a kulturális, művészi álmokba menekülő, dilettánsok és valódi alkotók. A naplóban találkozunk F. úrral, aki középkort hamisít maga köré bútorokból és legendákból, fiatal gróffal, ki csak a cigánymuzsikában tud felolvadni, éjszakákon át játszatja a parkba rendelt bandát és játszik maga is fájdalmas, vad panasszal. Találkozunk, láttuk, reformerrel és természetbúvárral, festővel és íróval, magával Justhtal, aki végtelen érzékenységet és tudatosságát szintén családi örökségnek tekinti, ősi erőkből visszamaradt idegességnek. Mert végképpen szabadulni az ősök hatalmából művészettel épp olyan kevéssé lehet, mint erkölcsi lázadással; tehetségükben is a halottak diadalmaskodnak.

Ez a diadal alapjában az evolucionista szemlélet győzelme. A tudósok után az írókat is megejtette a csábító kísértés, hogy az egyéni jellem mögé felvetítsék az átöröklés titokzatos hálózatát, a család, a fajta életútjait; Bourget és Zola kezdeménye lelkesítette mindenütt a modern fiatalokat. Justhban azonban az idegen ösztönzés nem maradt meg külsőleges hatásnak, hanem lényé legmélyét kavarta fel, életérzését és céljait tudatosította; amit önmagára hajolva már régen figyelt, most szenvedéllyel kezdte keresni a világban. Naplójában valóságos fiziognómát ad ismerőseiről; alakból, mozgásból, aprólékosan számbavett tulajdonságokból következtet a „rassz”-ra, vajon „telivér” az illető, akiben a fajta életereje éppen delelőre jutott, vagy már bágyadt ideglény, a fajta kifáradását tükröző, vele, Justhtal „homogén”, „szubsztilis” és „szenzibilis”, vagy nehézkes, finomulatlan, élethabzsoló, akiben a fajta első győzelmére siet. A művészt keresi az arisztokratában és az arisztokratát a művészből; mindegyikben, a polgárban is, az örökség és az egyéniség összhangját, a magasabbrendűvé tisztult ember.

Szereti és nagyra tartja Mednyánszkyt, akinek képeiből „az emberi szenvedés religiója” beszél, az írók közül Gozsdut és Peteleit, az elgyötört lelkek nagy ismerőit, a költők között Reviczkyt, a fájdalmas énekesét. A bánat Justh szemében a művészek nemeslevele; származásra utal a lenről jötteknél is, a nagy családra, a fajra emlékeztet. Gozsduban, a napló jellemzése szerint a keleti örmény álmodik, Reviczky, ahogy búcsúztatójában írja róla, mint Madách és Eötvös, a régi tót-német világ szellemét adja vissza; innen töprengő skrupulózitásuk.

Önmagában és barátaiban elfogadta Justh ezt a szláv, művészetet csíráztató ernyedtséget, de a családok és a nemzet életében végzetesnek tartotta. A halálraszántak makacsságával kereste a gyógyulást az eljövendő nemzedékek számára. Mi olthat friss erőt a lassuló vérkeringésbe, ragadhat ki a halál szédületéből, adhatja vissza az elöregedett fajtának a fiatal népek önbizalmát és küzdőkedvét? A lehajlás a paraszthoz, a vérkeveredés és szellemi megújulás az erő forrásánál. Nem a parasztkultusz értelmében; Justhtól mi sem áll távolabb, mint hogy ködös ábrándokhoz kösse le magát. A lelkiekben is biológusként mintegy sűrített esszenciáját szeretné kivonni a paraszti egészségnek, átömlesztetni a pettyhüdt erekbe mindazt, ami életformájában lényeges. „Nincs a magyarban semmi túlságos, harmonikus a nyelve, az észjárása, a filozófiája, még a vallása is...” „Az egyensúly kultúráját” kell a néptől eltanulni, és egy magasabb síkon megvalósítani.

Parasztregényeiben az egyszerűség titkát nem kevesebb izgalommal vizsgálja, mint a mondén tárgyúakban a kitenyésztettséget; az egészség van olyan bonyolult, mint a betegség. S pályája

második felében barátai között is azok felé fordul figyelme, kik a legárnyaltabb kultúra mélyén megőrizték az ősi nyugalmat, a lélek belső derűjét; „evolválódtak anélkül, hogy erejükkel, idegzetükkel fizettek volna a megtett útért.” A legmodernebb finomultságot élvezte Sarah Bernhardtban, most Jászaiban a klasszikus nagyvonalúságot, magyar parasztok, antik szobrok jellegzetességét fedezi fel.

Reviczky mellett, kinek a megsemmisülés utáni vágyát, mintegy a pesszimizmus hivatalos programját egyik levele szerint sohasem osztotta, Czóbel Minkáért lelkesedik, mert úgy gondolkodik a halálról, mint a magyar paraszt. Költeményeiben a „szinte öntudatlanul szunnyadó turáni nyugalom” tudatosodik művészi evokációban, mintegy a „második hatványon”. Testvérében, Czóbel Istvánban, akiről csak barátai tudják, hogy egy hatalmas filozófiai és társadalomtudományi munkán dolgozik, a magyar világnézet megteremtőjét tiszteli. Tőle tudta meg, ismeri el egyik regénye ajánlásában, hogy a magyar világot társadalmi osztályain keresztül próbálja megérteni.

Jó barátja még Apáthy István, ki a biológia eszközeivel keresi a javítást, és jó barátai a szenttornyai parasztok, kikkel színházat játszat a birtokán. Ők a javulás eleven zálogai. „Úgy érzem magamat, midőn ezzel a néppel vagyok szemközt, mintha az antik Görögországban lennék, mert hisz itt élet és játék, művészet és valóság összesimul. Van valami a népem világnézetében a régi görögök szelleméből, amely élni szeretett, mert szerette a napfényt, s amely sztoikus volt az elmúlással szemben, mert természetesnek találta mindazt, ami létezik, s a lét jelensége, így a halált is.” Tüdőbajosán, korán sírja felé sorvadva, leghívebb barátoktól tanulta meg a legnagyobbat: belenyugvást az elmúlásba.

Stancsics Erzsébet: Egy tudós mindig utazik

Madarász Imre: Róma minden úton (Az italianista zarándoklatai)

A Fövény Irodalmi Folyóirat legutóbbi számában olvastam Dr. Madarász Imre professzorral Udvarhelyi András interjút, aki „utazó italianistának” nevezte beszélgető partnerét és Olaszországban történt bolyongásairól faggatta. És lám, már meg is jelent a legfrissebb kiadású könyv: Madarász Imre *Rómába minden úton* címmel. A leggyorsabb és legrövidebb úton jutottam hozzá: a szerző a Könyvhét ünnepén dedikálta számomra a Hungarovox kiadásában készült kötetet. A hátsó borítón a szerző portréja mellett a következő olvashatjuk: „*A neves irodalomtörténész legújabb – immár 35. önálló könyvének tanulmányai nem elsősorban térbeli, földrajzi utazások, hanem időbeliek, irodalom- és kultúrtörténetiek. A klasszikus*

modernitás hajnalától, a humanizmus-reneszánsz fénykorától a XX. század végéig vezetnek remekírók remekműveinek állomásain keresztül. Egy felvilágosodásnak elkötelezett tudós zárándoklatai Itáliába, a humanista kultúra klasszikus földjére, melynek nem csak egy városa, az örök Róma szent az európai műveltség hívei számára...”

Egy tudós, kutató, egyetemi professzor, aki élete komoly hányadát töltötte és tölti vonaton, buszon, gépkocsin, bizonyára szívesen vesz maga mellé útitársnak, ha megajándékozott ezzel a zárándoklatos könyvvel. Így hát gondolatban mellé telepszem az épp alkalmas járművön, magam elé teszem a könyvét és együtt utazom egy valódi italianistával. Hova is? Csakis Rómába...

Az olvasó embernek mindig ünnep, ha könyvet vesz a kezébe. Pedig ma nem „trendi” olvasni, mert a könyv nem éri be a „betűhordozó” eszköz szerepével kivételes küldetése végett: az emberi szellem szimbóluma maradt napjainkban is. Engem éhessé tesz a könyv, csukott lapjai titok kutatójává. Nyelvhygiéniája megmossa szemünket, értelmünket, elkorcsosulásra ítélt beszédünket. Madarász Imre most csak nekem magyaráz a 18 történetre osztott tanulmánykötetével az olasz modernitás klasszikus irodalmáról. Gyakran idéz kedvencétől, Alfieritől, belső, alkati nyughatatlanságával, érzékenységével, csodálatosan gazdag nyelvi-gondolati szókészlete által.

Állandó úton levése, a változó tájak, a vele kapcsolatba kerülő emberek olyan élményvilágot, emberismeretet, sokszínűséget hoztak, hogy egész alkotó életére kihatnak. Talán ezért tud bárkivel, bármikor azonnal kapcsolatot teremteni, mert mindenkit a maga nyelvén, szintjén és modorában szólít meg. Ez lett személyiségének egyéni és nyelvezetének univerzalitása, ezért tud hatni olvasóira. Ezt írja a „Változatosság a változásban” c. fejezetében: *„Az irodalomtörténet egyirányú lineáris folyamat kronológiailag és hatástörténetileg is: a régi hat az újra”. Az Italianista zárándoklatai egyszerre képviseli a hagyományt, de korának szülöttjeként megnyitja előttünk a modernitást is.*

Az irodalom számos műfaját képes továbbgondolni, új lendületet, perspektívát adni azoknak mindenben megmutató erejével. Meg kell jegyeznem A magyar „Beccaria” olasz szemmel c. fejezetében, mint kapcsolja össze hazánkat az italianisztikával. Ezt írja: *„A Vaszfüggöny 1989-es lebontása és Magyarországnak az Európai Unióba való 2004-es belépése óta gyorsuló ütemben „europeizálódik” a magyar italianisztika is...Dacára az új szögesdróthatároknak, a parlagi nacionalizmusnak, az idegenellenességnek, az Európa, az Unió és a Nyugat elleni propagandának...A szellem, mint megannyiszor fölébe kerekedik a hatalomnak, s épp a tole való függetlenedéssel fordul szembe vele és győzi le azt...”* Kiváló és józan vélemény, lejáratí idő nélküli példa, melyet a nyelvi élmény szabad áramlása jellemez.

Együtt utazunk a szerzővel, és azokkal, akikkel egymás életére hatunk, az olvasókkal, akik magukat olvashatják a sorok között. Mert minden irodalmi mű társas vállalkozás: nemcsak az író teszi bele önmagát, hanem a nyelv tapasztalatai is belekerülnek. Madarász Imre életének jó részét vágányokon tölti, de soha nincs két egyforma utazása. Az utazás metafora is. Ugyanez történik az

írásaival is: soha nincs két egyforma történet. *Czesław Miłosz* Nobel díjas lengyel költő ezt mondta: „*Társak vagyunk egy zarándoklaton, amely századok multával sem zárul.*” Az utazásnál fontos tényező az idő: mert kifejezi, hogy az alkotói hajlam egyidős az emberiséggel és a ma élő költők, írók is ezt az eredendő hajlamot hordozzák.

Madarász Imre kizárólag a legkiválóbb anyagból dolgozik, az élet semmiféle területén nem fogad el selejtet. Az igazat a szépséget, a tartalom súlyát nem a puccos súlytalanság, klisék, hanem az illúzió nélküli valóság adja. S benne a rend csak akkor érthető és érezhető, ha az rendez: belső látásunkat élesíti. A szerző látszólagos szellemi magányossága adott, de a belőle tárguló személyes tér megteremti az irodalmat. Eldönti a belső és külső feszültség, aztán hozzáteremtődik a személyes alkotó világ. A jó műveket nem a kipárnázott líra hozza, nem a szél hordja össze. Madarász Imre írásaiban van elrejtve a kincs, amely az értelem számára teremt új síkokat. Mentális egészség nélkül nincs egyensúly, tisztánlátás, a szabadság permanens igénye.

Különösen izgalmas olvasmány számomra a „Remekművek tiltólistán” (*Olasz klasszikusok a Tiltott könyvek Indexén*) c. fejezet. Ezzel kezdi a tájékoztatást: „*Amióta van emberi szellem, azóta üldözik. Miután Guttenberg feltalálta a könyvnyomtatást, azt stílszerűen szólva, rövidesen nyomás alá helyezte egy, a sajtópréssel ellentétes és ellenséges prés: a cenzúra...*” Megjegyzem: a mi magyar Táncsics Mihályunk – aki iránt folyamatos érdeklődést és tiszteletet mutat Madarász Imre is – egész életét arra áldozta, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel küzdjön a cenzúra ellen. Tehát a felvilágosodás, a humanista kultúra minden kor minden művelt híve számára elengedhetetlenül fontos volt. A szerző a múlttól beszél a jelen emberének.

Aktuális, fontos és elgondolkoztató az „Óda a vakcinához c. fejezete, amelyben az alcím által megfogalmazza véleményét „A tudomány és a sötétség harca – Giuseppe Parini: A himlőoltás című versében. „Múlthatatlan elevenségére figyelmeztet Parini, az olasz felvilágosodás legnagyobb költője: A himlőoltás c. 1765-ben írott és megjelent verse. Napjainkban. a XXI. században a pandémia elleni heroikus harc jelképe és fő fegyvere lett a vakcina, az oltás. Az olasz irodalom egyik régóta nem népszerű, beporosodottnak vélt klasszikusa egy csapásra kortársunk lett. És – újfent – tanítómesterünk.”

Ez a római utazás a menetszéltől kicsit fellebbenti az olvasót a földről, kihúzza a csodából egy szálat és tovább fonja azt fejezeteiben. „Megszokottan” meglepő a kötet szóanyaga, inkább szókincsnek nevezném: visszamegy az időben, civilizációkon túli anyagot vizsgál, a régi elhunyt alkotók megelevenednek az új értelmezések hatására. Különös-szép kötet, mindenki másképp rezonál, mást talál figyelemreméltónak. Benne van az írás zeneisége, képzettársítások, filozofikusság, jó kedélyű, minden lehetőséget fenntartóak, melyek annyira jellemzőek a szerzőre. Utazás a múltba, az emlékek sokszínű világába, kedves városa, Róma történetébe, a régi művészek életébe. Ehhez a könyvhöz türelem kell és idő a feldolgozásához. Az olvasó mai valóságában is felfedezheti a múltat, emlékeket hallgat ki a sorok közül, szétszálazhatja, mint egy szimfónia hangfoszlányait.

Madarász Imre szellemi utazásai fenn vannak a térképen és nem lehet azokat kiradírozni. Jó

dolog útitársként hozzászegődni, amit könyvei által bármikor megtehetünk. *Benjamin Franklin* bölcs megállapítása szerint: „*Vagy írd olyat, amit érdemes olvasni, vagy csinálj olyat, amit érdemes megírni*”. E jogos kíváncsi mindkét részének folyamatosan eleget tesz Madarász Imre: mindig olyat csinál, amit érdemes megírni és azt garantáltan érdemes olvasni. És mindemellett szemérmes és szerény is tud maradni egy hangos és üres világban!

Lassan becsukom a zárándoklatot és visszaérek magamhoz. Ha az ember szárnyal, egyszer földet is kell érnie. Jobb, ha önként teszem le magam, mert különben leesnék abból a magasságból, amelyet utazásaival a szerző megmutatott nekem. Visszalapozom a könyv elejére. Megható a beírás: jut idő és tisztelet a dedikációban „közös szentünk”, Táncsics Mihály megemlékezésére is...

Ádám Tamás: A bika vére

Sarat dagaszt az élbika dühödten,
a többiek alázattal követik,
kiálló vaskos szögektől vér serken,
száguldoznak szabadon, megtehetik.

Az erő, a szín pont ugyanaz, csak ez
Egri bikavér. Ihatjuk napestig,
foghatunk lopótököt önfeledten,
a bor segít pincékben énekelni.

A harcoló vitézek sem lanyhultak,
hörpintettek egyet a csaták előtt,
hű kardjuk lesújtott kíméletlenül.

Szép asszonyok völgyéről álmodoztam,
kitartóan vártam izzasztó jövőm,
borral érkezett meg, szemérmesül.

Ádám Tamás: Muskotály

Bogláron illetlenség fanyar ízű
bort inni, maradhat a válogatás,
hívogató kedvességük nagyhírű,
morcos időben legjobb a muskotály.

A lé sápatag sárga, selymes fényű,
vigyázz vele, roppant erős a hatás,
padlót fogsz nyomban, elhajlik a fésű,
kutya fekszik melléd, nincsen harapás.

Langyos tóparti sétányon szembe jön
Aigner Szilárd, nem sokat tévedett,
haragos vihart jósoltt, gyanútlanul.

Kisütött a Nap, felszakadt a köröm,
hóna alatt palack izzadt kegyesen,
megitta a muskotályt, bealkonyult.

Ballai László: A harmadik

Az ötödik

Virágpor szélbe kél.
Az ötödik szírom utána.
Előtte?
Szirmok lovaglása látványért kiált.
Vagy a porvirág.

A negyedik

Hány,
ráhány a másik,
úgy a harmadik,
csak a negyedik kérdi meg:
hányért hányat?

A harmadik

Nincsen harmadik.
Csak egy kakas volt.

Húrok

Babits Mihály: Fortissimo

Haragszik és dül-fül az Isten
vagy csak talán alszik az égben,
aluszik vagy halott is épen –
ki költi őt föl, emberek?
Anyák, sírjátok hangosabban:
akit föl nem ver annyi ágyú,
rezzenti-é gyenge sírástok?
És ne is könnyel sírjátok,
mert a könny mind csak földre hull
hanggal sírjátok föl az égre,
sírjátok irgalmatlanul:
ne oly édesen mint a forrás,
ne oly zenével mint a zápor,
ne mint a régi Niobék:
hanem parttalan mint az árvíz
sírjátok vagy a görgeteg
lavina, sírjátok jeget,
tüzet sírjátok mint a lával!
A drága fiúk hullanak
vérben a hóra napra-nap.
Ne hagyjatok aludni senkit:

ki ma csöndes, gonosz vagy gyáva,
 de érdemes-e félni még?
 és érdemes-e élni még?
 Ó, mért nem hallani hangotok?
 Menjetek a piacra sírni,
 sikoltsatok a templomokban
 vadak asszonyai, vadakká
 imuljatok őrrítők, őrült
 imában!

És ha hasztalan
 ima, sírás: – mi káromolni
tudunk még, férfiak! Ma már
 hiszünk káromlani-érdemes
 alvó magasságot a Sorsban.
 Hányjuk álmára kopogó
 bestemmiáknak jégesőjét!
 Mért van, ha nincs? Mért nincs, ha van?
 Tagadjuk őt, talán fölébred!
 Cibáljuk őt, verjük a szókkal!
 mint aki gazda horkol égő
 házban – a süket Istenét!

Süket! Süket!...

Ó ma milyen jó
 volna süketnek mint az Isten!
 Süket a föld, nem érzi hátán
 hadak alázó dobogását.
 Jó volna süketen csirázni
 mint virághagyma föld alatt:
 minden süket, földben, Istenben
 csak az ember szakadt ki a
 süket Istenből iszonyokra
 kikelt belőle féreg-módon,
 Isten férgének, viszkető
 nyüzsgésre, fájni – mert ami
 nem süket Isten: fájdalom,
 míg az Istenbe visszahal!

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2023 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!